

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών: «Κοινωνική και Ιστορική Ανθρωπολογία»

Δ΄ Εξάμηνο

Διπλωματική εργασία

Θέμα: Μία “πορώδης” “προσωπογραφία” της μικροϊστορίας.

Επιβλέπουσα: Χαντζαρούλα Ποθητή

Επιμέλεια: Ιντζεβίδης Αβραάμ

Μυτιλήνη, 2007

Εισαγωγή.

Αν στη θεωρητική ιστοριογραφία έχει εναποτεθεί ο ρόλος της εποπτείας και της «διευθέτησης του χάους», το οποίο προκαλείται από την υπερπαραγωγή και την εξειδίκευση του ιστοριογραφικού έργου κατά τις τελευταίες δεκαετίες¹, δεδομένου ότι η άσκησή της θα ήταν δυνατό να μας μεταφέρει σε ένα προνομιακό σημείο θέασής του, θα πρέπει εξαρχής να καταστήσω σαφές ότι ο στόχος αυτής της εργασίας είναι πιο ταπεινός, παραμένει όμως αρκετά απαιτητικός.

Απαιτητικός διότι θα πρέπει να σκιαγραφήσω τη μορφή ενός νεφελώματος, μιας ιστοριογραφικής πρακτικής, της μικροϊστορίας, η οποία όπως «όλες οι εμπειρικές εργασίες, δεν έχει ένα σώμα εγκαθιδρυμένης ορθοδοξίας στο οποίο να στηρίζεται»²· αντιθέτως διαθέτει μια ποικιλία θεωρητικών αναφορών οι οποίες εν τέλει συνιστούν ένα θεωρητικό πρόγραμμα «αρκετά χαλαρά συντονισμένο: υπάρχουν περισσότερες από μία έννοιες της μικροϊστορίας».³

Μια αρχική διάκριση επιχειρεί ο Gregory Brad, διερωτώμενος εάν *το μικρό είναι όμορφο*⁴, μεταξύ επεισοδιακής (episodic) και συστηματικής (systematic) μικροϊστορίας. Η πρώτη συνοψίζεται στο έργο του Carlo Ginzburg *Το τυρί και τα σκουλήκια*, όπου η «επίμονη, λεπτομερής εξέταση μιας συγκεκριμένης συνάντησης η ενός φαινομενικά ασήμαντου “επεισοδίου” δια φωτίζει πτυχές μιας κοινωνίας και μιας κουλτούρας του παρελθόντος που ανθίσταται στις συμβατικές ιστορικές μεθόδους». Σημείο αναφοράς από την άλλη της συστηματικής μικροϊστορίας αποτελεί το έργο του Giovanni Levi, *Inheriting Power: The Story of an Exorcist*. «Αυτή η προσέγγιση συνεπάγεται την προσεκτική αναδόμηση των ατομικών και κοινωνικών σχέσεων σε ένα αναγκαστικά περιορισμένο περιβάλλον, η οποία βασίζεται σε επαρκώς πυκνές αρχειακές πηγές όπως συμβολαιογραφικά έγγραφα, τοπικά κατάστιχα και διαθέκες».⁵ Άξονα, λοιπόν, της επεισοδιακής μικροϊστορίας αποτελεί η κουλτούρα και ο πολιτισμός του παρελθόντος, κάτω από την επιφάνεια των οποίων προσπαθεί να εισχωρήσει, ενώ η συστηματική μικροϊστορία «ένας νέος τρόπος του να κάνεις κοινωνική ιστορία», επικεντρώνεται στο κοινωνικό επίπεδο.

---

¹ F.R. Ankersmit, “Historiography and Postmodernism”, *History and Theory* Vol. 28, No. 2, 1989, σ. 137-153.

² G. Levi, “On Microhistory”, In *New Perspectives in Historical Writing*, Peter Burke (edit.), 1991, Oxford: Polity Press, σ. 93-113.

³ J. Revel, 1994, “Microanalysis and the Construction of the Social”, σ. 1

⁴ Brad S. Gregory, “Is Small Beautiful? Microhistory and the History of Everyday Life”, *History and Theory* vol. 38, No. 1, 1999, σ. 100-110.

⁵ Στο ίδιο, σ. 102.

Η διευθέτηση του χάους, πάντως, στην παρούσα εργασία υπαγορεύει την οργάνωση μιας αρχιτεκτονικής θεματικής, η οποία θα διευκολύνει την παρουσίαση του μικροϊστορικού παραδείγματος. Στο ξεκίνημα, λοιπόν, αυτής της εργασίας θα αναφερθώ στην εξέλιξη της ιστορίας του όρου μικροϊστορία. Στη συνέχεια, καθώς η μικροϊστορία συγκροτείται ως κριτική προγενέστερων ιστοριογραφικών μοντέλων, θα επιχειρήσω τη σκιαγράφηση των κύριων σημείων σύγκλισης αλλά κυρίως απόκλισης τόσο με τη γαλλική σχολή των *Annales*, όσο και με τη μαρξιστική ιστοριογραφία, ενώ θα δοκιμάσω να δω τη σχέση της μικροϊστορίας με παράλληλες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις, συγκεκριμένα με τη γερμανική ιστορία της καθημερινής ζωής, τον -όπως με όρους συγγένειας διατυπώνει ο Brad, «κοντινό ξάδερφο» της- καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι εκπρόσωποι της μικροϊστορίας την πρόκληση του μεταμοντερνισμού.

Παρακολουθώντας τη διαδρομή του όρου.

«Η ιστορία μιας λέξης, σίγουρα, καθορίζει τις πιθανές εφαρμογές μόνο μερικώς»⁶, θεωρώ όμως ότι κάτι τέτοιο θα αποτελούσε την καλύτερη εισαγωγή για την κατανόηση της μικροϊστορίας. Εκκινώντας λοιπόν από την παραπάνω πρόταση, θα προσπαθήσω, έχοντας ως έρεισμα τα δύο ή τρία πράγματα που γνωρίζει για την μικροϊστορία ο Carlo Ginsburg⁷ να ξεδιπλώσω τις εννοιολογικές διακυμάνσεις του όρου μικροϊστορία, λέξη η οποία κατά καιρούς επενδύθηκε με διάφορα νοήματα και φορτίο, ως επί το πλείστον αρνητικό και η οποία σήμερα εκπροσωπεί ένα ολόκληρο ρεύμα ιστορικής γραφής.

Ο αμερικανός ακαδημαϊκός G.R. Steward το 1953, είναι ο πρώτος που θα χρησιμοποιήσει τον όρο μικροϊστορία στον τίτλο του βιβλίου του, στο οποίο «αναλύει λεπτομερώς σε πάνω από 300 σελίδες την αποφασιστική μάχη» που έκρινε την έκβαση του αμερικανικού εμφυλίου. Ένα κεντρικό λοιπόν γεγονός της αμερικανικής ιστορίας που διαρκεί λιγότερο από είκοσι λεπτά και που λαμβάνει χώρα «μεταξύ μιας συστάδας δέντρων και ενός πέτρινου τοίχου» και το «πάθος για τη μικροσκοπική λεπτομέρεια» του Steward, γεννούν τη μικροϊστορία ως λέξη».⁸

---

⁶ C. Ginzburg, "Microhistory. Two or three things that I know about it". *Critical Inquiry* 20, 1993, 10-35.

⁷ Στο ίδιο, σ. 10. Αναφέρομαι στον τίτλο του άρθρου του Ginzburg. "Microhistory. Two or three things that I know about it".

⁸ Στο ίδιο, σ. 11-12.

Η «τεχνική αύρα του όρου» είναι φανερή και στη χρήση του από τον Μεξικό ιστορικό Luis Gonzales στον υπότιτλο αυτή τη φορά της μονογραφίας του, στην οποία «ερευνά μέσα σε χρονικό διάστημα τεσσάρων αιώνων, τους μετασχηματισμούς που βίωσε» το «μικρό, ξεχασμένο χωριό» στο οποίο ο ίδιος γεννήθηκε και μεγάλωσε. Το βασικό κριτήριο επιλογής του συγκεκριμένου χωριού είναι λοιπόν φανερό, ενώ περαιτέρω δικαιολόγηση της επιλογής του προσφέρουν «τα αντιπροσωπευτικά χαρακτηριστικά» του χωριού που αντισταθμίζουν τις μικρές του διαστάσεις καθιστώντας το τυπικό της μεξικανικής υπαίθρου. Η μικροϊστορία στο έργο του Gonzales γραμμένη «από μια ποιοτική παρά ποσοτική προοπτική»⁹, ταυτίζεται με την τοπική ιστορία. Η ακόλουθη προσπάθεια θεωρητικοποίησης της μεθοδολογίας έπεται από την επιτυχία που γνώρισε το έργο του Gonzales, φανέρωσε το αρνητικό εννοιολογικό φορτίο που είχε αποδοθεί στη λέξη μικροϊστορία¹⁰, το οποίο ο Ginsburg αποδίδει σε μεγάλο βαθμό στον Braudel.

Σύμφωνα με τον προεξάρχοντα της σχολής των *Annales* η μικροϊστορία θεωρούνταν ταυτόσημη με τη γεγοντολογική ιστορία. Στην προσπάθειά της να λάβει αποστάσεις από το θετικιστικό μοντέλο της ιστορίας, η μπροντελική ιστοριογραφία αντιμετωπίζει το συμβάν «ως απλό επιφανινόμο της δομής»¹¹ καταδικάζοντάς το σε πλήρη ανυποληψία. Η μοναδικότητα που

---

⁹ Στο ίδιο, σ. 12-13.

¹⁰ Μάλιστα, «για να αντιμετωπίσει τις ενστάσεις που ήγειρε η χρήση του όρου μικροϊστορία, (ο Gonzales) πρότεινε δύο εναλλακτικούς: *matria history* ή *yin history*». Στο ίδιο, σ. 12.

¹¹Ε. Παπαταξιάρχης, 1993, «Το Παρελθόν στο Παρόν: Ανθρωπολογία, ιστορία και η μελέτη της νεοελληνικής κοινωνίας.», Ε. Παπαταξιάρχης και Θ. Παραδέλλης (επιμ.), *Ανθρωπολογία και Παρελθόν : Συμβολές στην κοινωνική ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*. Αθήνα :Αλεξάνδρεια, σελ. 26. Για την περιθωριοποίηση του συμβάντος στην μπροντελική ιστοριογραφία: Ε. Παπαταξιάρχης, 1998, «Συναντήσεις στον Ειρηνικό : Δομή και Συμβάν στην ανθρωπολογική ιστορία», Δ. Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *Ανθρωπολογική Θεωρία και Εθνογραφία :Σύγχρονες τάσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. Η μπροντελική ιστοριογραφία συνίσταται «σε μια φιλόδοξη εξηγητική προσέγγιση του παρελθόντος, η οποία ανασκευάζει το χρόνο ως αναλυτική κατηγορία υπό το πρίσμα της δομής». Σε αυτήν την απόπειρα σύγκλισης ανθρωπολογίας-ιστορίας, το γεωπολιτικό δομισμό του Braudel, η αντινομία δομής και συμβάντος τελικά αναπαράγεται καθώς η ειδική αξία που αποδίδεται στο χρόνο των δομών οδηγεί στο θρίαμβο των τελευταίων έναντι του ιστορικού συμβάντος. Ο Marsall Sahlins θα προβεί σε μια «αναθεώρηση των δύο εννοιών», δομής και συμβάντος που εκβάλλει στη «λύση της αντινομίας τους», από τη σκοπιά της ανθρωπολογίας, επιτυγχάνοντας μια γόνιμη σύνθεση των δύο πειθαρχιών. Παράλληλα ο Παπαταξιάρχης παρατηρεί συγκλίσεις μεταξύ του εγχειρήματος του Sahlins και της δουλειάς του Ginzburg. Όπως θα σημειώσει, «η ιδιότυπη αυτή πολιτισμική μακρο-ιστορία» του Sahlins «συνεχίζει και συμπληρώνει την πολιτισμική μικρο-ιστορία αμερικάνικου ή ιταλικού τύπου» των Darnton και Ginzburg. Βλ. Στο ίδιο σ. 238-243, και 265, καθώς και τα έργα του ίδιου: Sahlins, M. 1981. *Historical metaphors and Mythical Realities: Structure in the early History of the Sandwich Island Kingdom*. Av Άρμπορ: The University of Michigan Press., και Sahlins, M. 1985. *Islands of History*. Λονδίνο: The University of Chicago Press.

το χαρακτηρίζει δεν επιτρέπει την επιστημονική κατανόηση του, παρά μόνο, στο βαθμό που του αναγνωρίζεται επαναληπτικότητα. Παρά τις όποιες μετατοπίσεις στο εσωτερικό της σχολής των *Annales*, τις οποίες θα δούμε παρακάτω «η μικροϊστορία παρέμενε καταδικασμένη». ¹²

Η μικροϊστορία εισέρχεται ως λέξη στο ιταλικό λεξιλόγιο, στα τέλη της δεκαετίας του '60 μέσω της μετάφρασης των έργων του R. Queneau. Ο Ginzburg πάντως αναγνωρίζει τις οφειλές του στο Ρώσο συγγραφέα L. Tolstoy καθώς η ανάγνωση του βιβλίου του “Πόλεμος και Ειρήνη” αποτέλεσε το κίνητρο για την ενασχόληση του με την Ιστορία. Μάλιστα «η πεποίθηση του Tolstoy ότι ένα ιστορικό φαινόμενο μπορεί να γίνει κατανοητό μόνο μέσα από την αναδόμηση των δραστηριοτήτων όλων των ατόμων που συμμετέχουν σε αυτό» γέννησε στον Ginzburg αισθήματα «λαϊκισμού, έντονης αποστροφής για την κενή και συμβατική ιστορία των ιστορικών» και τον επηρέασε σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο ιταλός ιστορικός να θεωρεί το κλασσικό του έργο με πρωταγωνιστή το Μενόκκιο «ως διαστρεμμένο παράγωγο του μεγάλου και ουσιαστικά ανεπίγνωστου σχεδίου του Tolstoy» σχετικά με την αναδόμηση του ιστού που συνέδεε μεταξύ τους όλα τα γεγονότα. ¹³

Την ίδια στιγμή που η λέξη μικροϊστορία εισάγεται στο ιταλικό λεξιλόγιο αλλά και στην «ιστορική χρήση, χάνοντας, όπως συχνά συμβαίνει τον πρωτότυπο αρνητικό συνειρμό» ¹⁴ που τη συνόδευε, «το μακροσκοπικό και ποσοτικό μοντέλο που κυριάρχησε στη διεθνή ιστοριογραφική σκηνή μεταξύ των μέσων του '50 και του '70, κυρίως μέσω της δραστηριότητας του F. Braudel και των ιστορικών της σχολής των *Annales*» δέχεται τις πρώτες αμφισβητήσεις, ενώ στο εσωτερικό της σχολής «αποκαλύπτεται η ύπαρξη κρυμμένων τάσεων και ανησυχιών, ακριβώς τη στιγμή του θριάμβου». ¹⁵

Η σχέση της μικροϊστορίας με προηγούμενα ιστοριογραφικά μοντέλα.

Η σύντομη αυτή περιήγηση στην ιστορία του όρου μας κατεύθυνε ακούσια στη μέθοδο με την οποία σκόπευα να μιλήσω για την μικροϊστορία. Καθώς, όπως σημειώνει ο Ankersmit οι «ιστορικές ερμηνείες του παρελθόντος πρώτα γίνονται αναγνωρίσιμες, πρώτα αποκτούν την ταυτότητά τους μέσω της αντίθεσής τους με άλλες ερμηνείες· είναι αυτό που είναι μόνο στη βάση

---

¹² Ginzburg, “Microhistory...” σ. 13

¹³ Στο ίδιο, σ. 24.

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 15.

¹⁵ Στο ίδιο, σ. 17.

αυτού που δεν είναι»¹⁶ θα προσπαθήσω να αναδείξω τα χαρακτηριστικά της μικροϊστορίας όπως αυτά συγκροτούνται στη βάση της κριτικής στην οποία υπέβαλε προηγούμενα ιστοριογραφικά μοντέλα.

Είναι ακριβώς η αντίθεση με το μοντέλο της σχολής των *Annales* μέσα από την οποία προκύπτει η ιταλική μικροϊστορία· και σ' αυτό το σημείο παύει οποιαδήποτε άλλη σχέση με «την κοντινή ιστορία των γεγονότων του George Steward, την τοπική ιστορία του Gonzales και τη μικρή ιστορία του Richard Cobb».¹⁷

Η εμφάνιση της Σχολής των *Annales* σήμανε την πρώτη οργανωμένη στροφή της ιστορίας προς τις κοινωνικές επιστήμες. Ήδη όμως το 1903, ο F. Simiand με το κείμενο του “*Methode historique et science sociale*” (ιστορική μέθοδος και κοινωνική επιστήμη), μετέπειτα «σπονδυλική στήλη των *Annales*», «θέτει την ιστορία στην καρδιά των κοινωνικών επιστημών»¹⁸, «υπενθυμίζοντας στους ιστορικούς τους κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου οι οποίοι πίστευε ότι θα έπρεπε να αποτελέσουν τους νόμους εκείνους που θα οργάνωναν μια ενοποιημένη κοινωνική επιστήμη, οι διαφορετικές πειθαρχίες τις οποίες έκτοτε θα παρουσιάζονταν ως συγκεκριμένοι τρόποι της. Στο μέλλον, πρότεινε ο Simiand, οι ιστορικοί θα έπρεπε να στρέψουν την προσοχή τους από το μοναδικό και περιστασιακό (από τα άτομα, τα γεγονότα και τις μοναδικές περιπτώσεις) σε εκείνα που από μόνα τους θα έπρεπε να αποτελέσουν το αντικείμενο της αληθινής επιστημονικής μελέτης, δηλαδή τα επαναλαμβανόμενα φαινόμενα και τις παραλλαγές τους, τις παρατηρήσιμες κανονικότητες από τις οποίες νόμοι μπορούν να εξαχθούν».¹⁹

Αυτή η μετατόπιση από το μοναδικό συμβάν στα επαναλαμβανόμενα φαινόμενα, στην αναζήτηση των δομών και των νόμων της μακράς διάρκειας θα συνιστούσε πλέον την αναγκαία συνθήκη ώστε η ιστορία «να ανταποκριθεί σε κριτήρια επιστημονικότητας», ιδιαίτερα έπειτα από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και κατά την δεκαετία του '60.

Η ρητή αποδοχή αυτής της αρχικής επιλογής «από πλευράς τόσο των ιδρυτών της σχολής των *Annales* όσο και από τους συνεχιστές τους»²⁰, καθώς το κείμενο του Simiand επαναδημοσιεύτηκε το 1960 αυτούσιο στις σελίδες του περιοδικού²¹, «ρίχνει φως στο

---

¹⁶ Ankersmit, “*Historiography...*”, σ. 142.

¹⁷ Ginzburg, “*Microhistory...*” σ. 17.

¹⁸ Ν. Σκουτέρη, 1982. “*Annales*, “*Past and Present, Review: τρία μαχητικά περιοδικά ιστοριογραφίας –από τη σκοπιά της ανθρωπολογίας-*”. Στο *Ο Πολίτης*, 52, 178-194.

¹⁹ Revel, “*Microanalysis...*”, σ. 1

²⁰ Στο ίδιο, σ. 1

²¹ Σκουτέρη, “*Annales*, “*Past and Present, Review...*”, σ. 181.

θεμελιώδες χαρακτηριστικό της γαλλικής κοινωνικής ιστορίας: την έμφαση στη μελέτη των μεγαλύτερων δυνατών συσσωματώσεων· την προτεραιότητα που αποδίδεται στην ποσοτικοποίηση κατά την ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων· την επιλογή ενός χρονικού πλαισίου τέτοιου εύρους ώστε να γίνονται ορατοί οι μετασχηματισμοί μεγάλης κλίμακας (και ως συνέπεια η ανάγκη να τοποθετηθεί η ανάλυση μέσα σε διαφορετικά χρονικά πλαίσια).

Σύμφωνα με τον Revel, οι ιστορικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν από τη γαλλική σχολή επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις προϋποθέσεις που είχαν υιοθετηθεί. Έτσι «η προτίμηση που αποδόθηκε στις σειρές και τους αριθμούς επέβαλε την “επινόηση” κατάλληλων πηγών (ή την εισαγωγή ειδικών μεθόδων για την προσέγγιση παραδοσιακών πηγών) καθώς και τον ορισμό απλών ή απλοποιημένων δεικτών οι οποίοι θα χρησίμευαν στην αφαίρεση ενός περιορισμένου αριθμού ιδιοτήτων ή συγκεκριμένων χαρακτηριστικών της αρχαικής πηγής, ώστε να γίνει εφικτή η παρακολούθηση των διακυμάνσεων τους μέσα στο χρόνο: τιμές και εισοδήματα χρησιμοποιήθηκαν αρχικά, έπειτα μετρήσεις του πλούτου και ταξινομήσεις με βάση το επάγγελμα, αργότερα γεννήσεις, γάμοι, θάνατοι, απογραφές, τίτλοι βιβλίων και εκδοτικά είδη, λατρευτικές συμπεριφορές κλπ». Η μελέτη εξέλιξης αυτών των δεικτών στο χρόνο υπήρξε το πρώτο ζητούμενο, αλλά ακόμα πιο σημαντική ήταν «η χρήση των δεδομένων για την κατασκευή σχετικά περίπλοκων μοντέλων».²²

Ο Revel προσάπτει στα *Annales* την υιοθέτηση από μέρους τους «ενός είδους επιστημονικού βολонταρισμού σύμφωνα με τον οποίο τα μόνα αντικείμενα που μπορούν να μελετηθούν επιστημονικά είναι αυτά που κατασκευάζονται σύμφωνα με σαφείς διαδικασίες υπό το φως μιας αρχικής υπόθεσης, που έπειτα υποβάλλεται σε εμπειρική αξιολόγηση». Παράλληλα ενώ «πολλά από τα αντικείμενα που οι ιστορικοί κατασκεύαζαν ήταν υποθετικά, υπήρχε μία αυξανόμενη τάση να αντιμετωπίζονται σαν πραγματικά». «Επιπροσθέτως, αυτές οι προσεγγίσεις εντάσσονταν σε μια μακροϊστορική προοπτική η οποία δεν γινόταν ποτέ σαφής ούτε υποβαλλόταν σε δοκιμή. Ακριβέστερα, η κλίμακα παρατήρησης δεν αντιμετωπιζόταν ως μεταβλητή του πειράματος, διότι, τουλάχιστον σιωπηρά, θεωρούνταν ότι ο κοινωνικός χώρος διέθετε μια συνέχεια ή ομοιογένεια ώστε καθένας μπορούσε ανεμπόδιστα να συνενώσει ποικίλα αποτελέσματα: η ενορία, η περιφέρεια, η πόλη, το επάγγελμα αντιμετωπίζονταν ως ουδέτεροι όροι για τη συλλογή δεδομένων», κατηγορίες οι οποίες γίνονταν αποδεκτές όπως ακριβώς εξάγονταν μέσα από τις πηγές.²³

---

²² Revel, “Microanalysis ...”, σ. 1-2.

²³ Στο ίδιο, σ. 2.

Ο G. Iggers τοποθετεί την κυριαρχία των ποσοτικών μεθόδων έρευνας στις τρεις πρώτες δεκαετίες μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο – ιδίως κατά τη δεκαετία του '60.²⁴ Οι ιστορικοί του κύκλου των *Annales* ενθουσιασμένοι «από τις κοινωνικό-επιστημονικές προσεγγίσεις που υπόσχονταν θετική, αντικειμενική γνώση» ικανοποιούσαν τη φιλοδοξία τους «όλο και πιο πολύ να είναι επιστήμονες», παραμένοντας πιστοί στις διακηρύξεις του Simiand.²⁵

Παρότι το βάρος του κληρονομημένου θετικισμού ήταν πολύ δύσκολο να αποτιναχθεί από το σώμα των *Annales*, η σύνθεση της ιστορίας και των κοινωνικών επιστημών (ιδίως της ανθρωπολογίας) «εμπόδισε τα κύρια ρεύματα της ιστοριογραφίας των *Annales* να υποκύψουν στον επιστημονισμό που χαρακτήριζε ένα μεγάλο μέρος της κοινωνικό-επιστημονικής σκέψης»²⁶, ανοίγοντας παράλληλα το δρόμο για τη διερεύνηση της κουλτούρας νοούμενης πλέον όχι «ως του προνομιακού, πνευματικού και αισθητικού χώρου μιας ελίτ, αλλά ως του τρόπου με τον οποίο το σύνολο του πληθυσμού ζει και βιώνει τη ζωή του».²⁷ Η εδραίωση της έννοιας της δομής αλλά και των μαθηματικών μεθόδων ως κριτηρίων επιστημονικότητας από τον Braudel, είχε και το αντίβαρο της. Ιστορικοί όπως ο Le Goff και ο Duby, ακολουθώντας την παράδοση των Bloch και Febvre η οποία ενθάρρυνε «πιο εκλεπτυσμένους, ποιοτικούς τρόπους σκέψης» μέσω της χρήσης πηγών όπως είναι η τέχνη, η λαϊκή κουλτούρα και τα έθιμα, «κατάφεραν να γράψουν μια κοινωνική και πολιτισμική ιστορία στην οποία η αφήγηση και τα άτομα έπαιζαν κεντρικό ρόλο».²⁸

Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθούμε και στη συμβολή της μαρξιστικής ιστοριογραφίας, η οποία παράλληλα με τα *Annales*²⁹ αμφισβήτησε την παραδοσιακή γεγονοτολογική ιστορία στρέφοντας την προσοχή στο κοινωνικό πλαίσιο και τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς. Η πρωτοκαθεδρία που απέδιδε στην ταξική πάλη, η οποία είχε τις ρίζες της στην οικονομική ανισότητα ως παράγοντα της ιστορικής εξέλιξης, «θα έπρεπε λογικά να έχει

---

²⁴ Το γεγονός άλλωστε πως το κείμενο του Simiand δημοσιεύεται ακριβώς εκείνη την εποχή (1960) δεν είναι τυχαίο.

²⁵ G. Iggers, 1999, *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα. Από την επιστημονική αντικειμενικότητα στην πρόκληση του μεταμοντερνισμού*, Αθήνα: εκδόσεις Νεφέλη, σ. 85-89.

²⁶ Iggers, *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα*, σ. 89

²⁷ Στο ίδιο, σ. 74.

²⁸ Στο ίδιο, σ. 87 και 137. Ο Iggers παραθέτει μια σειρά από έργα που εγγράφονται μέσα σε αυτό το πλαίσιο. Π.χ. Georges Duby, *The Legend of Bouvines*, Cambridge 199 Le Dimanche de Bouvines: 27 juillet 1214, Παρίσι 1973. Βλ. στο ίδιο, σ. 137.

²⁹ Για τη σχέση και τις αμφίδρομες ανταλλαγές μεταξύ των *Annales* και της μαρξιστικής ιστοριογραφίας (βλ. Στο ίδιο, σελ. 88-89 και 112-113)

ωθήσει σε μελέτες για τη ζωή της εργατικής τάξης» ωστόσο δε στάθηκε δυνατό να γραφεί μια «ιστορία των εμπειριών της πραγματικής καθημερινής ζωής των απλών ανθρώπων».³⁰

Για τη μαρξιστική ιστοριογραφία «η ιστορία της εργατικής τάξης ισοδυναμούσε με την ιστορία του οργανωμένου εργατικού κινήματος των Σοσιαλδημοκρατών πριν από το 1917, και του Κ.Κ. από κει και πέρα»³¹. το ενδιαφέρον της ήταν στραμμένο «όχι σε κάθε κοινό άνθρωπο, αλλά στους κοινούς ανθρώπους που θα μπορούσαν να αναγνωριστούν ως πρόγονοι του κινήματος: όχι εργάτες ως τέτοιοι, όσο ως Χαρτιστές, συνδικαλιστές, μαχητικούς εργάτες».³² Σε μεγάλο βαθμό πρόκειται για μια πολιτική ιστορία που ασχολούνταν με το ρόλο του προλεταριάτου σε ειδικές καταστάσεις. Και παρόλες τις περί αντιθέτου διακηρύξεις, γενικά ήταν μια ελιτίστικη, από τα πάνω ιστορία».³³

Ο Kimmel θα σημειώσει πως ο Ginzburg είναι από τους «λίγους κοινωνικούς επιστήμονες που είναι ενημερωμένος από το Μαρξισμό και παράλληλα πρόθυμος να λάβει την κουλτούρα στα σοβαρά, όχι απλά σαν παθητική αντανάκλαση ταξικών σχέσεων αλλά σαν ενεργό διάμεσο αυτών των σχέσεων και σημείο μεταξύ τους επικοινωνίας».³⁴ Τουλάχιστον για την ορθόδοξη μαρξιστική ιστοριογραφία δεν είναι η κουλτούρα των υπαλλήλων τάξεων το ζητούμενο αλλά ο ρόλος που διαδραματίζουν στο ξεδίπλωμα του εξελικτικού μαρξιστικού σχήματος. Οι βασικές αρχές του μαρξισμού όπως η πίστη στην ιδέα της προόδου καθώς και η προτεραιότητα που αποδιδόταν στις οικονομικές δυνάμεις φαίνεται ότι εξαρχής θέτουν στο περιθώριο τις υπάλληλες τάξεις καταδικάζοντας τις στη σιωπή. Εγγύτερα στην εργατική τάξη βρίσκεται ο E.P. Thompson εκπρόσωπος της βρετανικής μαρξιστικής ιστορικής σχολής, ο οποίος στην προσπάθειά του «να διασώσει το φτωχό καλτσοποιό (stockiner), το λουδίτη ψαλιδιστή (cropper), τον «απαρχαιωμένο» υφαντή του χειροκίνητου αργαλειού, τον «ουτοπιστή» τεχνίτη, ακόμα και τον παραπλανημένο οπαδό της Joanna Southcott, από την πελώρια συγκατάβαση των μεταγενέστερων»³⁵ θα τονίσει το ρόλο των πολιτισμικών παραγόντων, της λαϊκής κουλτούρας στη διαμόρφωση της συνείδησης της εργατικής τάξης.

---

³⁰ Στο ίδιο, σ. 113-114.

³¹ Στο ίδιο, σ. 113.

³² Jim Sharpe. 1991, "History from Below", In *New Perspectives on Historical Writing*, Peter Burke (ed.). Cambridge: Polity Press: 28.

³³ Iggers, *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα*, σελ. 113.

³⁴ Michael S. Kimmel, "The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller", *Theory and Society*, Vol. 11, No. 4. 1982, σ. 555-558.

³⁵ E. P. Thompson. 1986. *The Making of the English Working Class*. London: Penguin:12.

Οι μαρξιστικές ιστορικές προσεγγίσεις μπροστά στις ιδεολογικές δεσμεύσεις του μαρξισμού αδυνατούν να προχωρήσουν στη μελέτη της κουλτούρας των υπαλλήλων τάξεων. Επιστρέφοντας στα *Annales*, θα επιχειρήσουμε να δούμε πως οι προϋποθέσεις έρευνας, οι οποίες τέθηκαν από το Simiand, ακολουθήθηκαν από τις επόμενες γενιές των ιστορικών αυτής της σχολής, ιδιαίτερα τον Braudel, ορθώνοντας ένα ανάλογο εμπόδιο, μεθοδολογικής αυτή τη φορά υφής στη διερεύνηση της κουλτούρας των κατώτερων στρωμάτων, που αρκετοί όμως ιστορικοί όπως ο Le Roy Ladurie κατάφεραν -με τη συνδρομή της ανθρωπολογίας- να ξεπεράσουν.

Οι ιστορικοί των *Annales* είδαν την κατακόρυφη αύξηση των δυνατοτήτων επεξεργασίας δεδομένων που πρόσφερε η τεχνολογία του ηλεκτρονικού υπολογιστή, ως μια επιβεβαίωση των μεθόδων ποσοτικοποίησης που χρησιμοποιούσαν όσο και ως μια ευκαιρία να εντάξουν όλο και μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού στο προσκήνιο της ιστορίας.

Η μελέτη των υπαλλήλων ομάδων του παρελθόντος θα μπορούσε σύμφωνα με τον Φυρέ να επιτευχθεί «μόνο κάτω από το έμβλημα του «αριθμού και της ανωνυμίας», «μέσα από τη δημογραφία και την κοινωνιολογία».³⁶ Η προσέγγιση της μικροϊστορίας βρίσκεται στο άλλο άκρο. «Ο μίτος της Αριάδνης που οδηγεί τον ερευνητή μέσα στο λαβύρινθο των αρχείων είναι το ίδιο νήμα που διαχωρίζει το ένα υποκείμενο από το άλλο σε όλες τις γνωστές σε μας κοινωνίες: το όνομα».³⁷ «Οι γραμμές που συγκλίνουν και αποκλίνουν από το όνομα δημιουργούν ένα είδος κοντινού υφασμένου ιστού που προσφέρει στον παρατηρητή ένα γράφημα του δικτύου των κοινωνικών σχέσεων στις οποίες το άτομο εντάσσεται».³⁸ Στην προσπάθεια διερεύνησης της κουλτούρας των υπαλλήλων τάξεων η ανωνυμία αντικαθίσταται από την επωνυμία στη μικροϊστορική πρακτική.

Ο Duby, για να παραμείνουμε σε ένα εξέχον μέλος της σχολής των *Annales*, προχωρά στην απόλυτη διάκριση των δύο επιπέδων της αίρεσης, του λόγιου που βαδίζει «θριαμβευτικά προς την πυρά» και του κοσμικού, της μάζας των «αγράμματων» «φοβισμένων ανδρών και γυναικών». Οι τελευταίοι εμφανίζονται διστακτικά, «-στο Αράς, μπροστά στην επισκοπική Ιερά Εξέταση» να «απαρνούνται υπάκουα την πίστη τους χωρίς να πουν λέξη».³⁹ Ο Duby δίχως να ενστερνίζεται την θέση αυτή βρίσκεται εγκλωβισμένος σε μια προοπτική και μια μεθοδολογία

---

³⁶ C. Ginsburg, 1994. *Το τυρί και τα σκουλήκια. Ο κόσμος ενός μυλωνά του 16ου αιώνα*, Αθήνα: εκδ. Αλεξάνδρεια, σελ. 23

³⁷ C. Ginsburg and C. Poni, 1979, "The name and the game: Unequal Exchange and the Historiographic Marketplace", σ. 5.

³⁸ Στο ίδιο, σ. 6

³⁹ Georges Duby. 1996. *Ο ιππότης, η γυναίκα και ο ιερέας: ο γάμος στη φεουδαρχική Ευρώπη*. Ηράκλειο: 108.

που στερεί το όνομα, αλλά πολύ περισσότερο το λόγο, από αυτή τη μάζα ανθρώπων. Από την άλλη ο Ginzburg θα μας συστήσει τον ήρωα του. Τον λένε Ντομένικο Σκαντέλλα, και οι συγχωριανοί του τον αποκαλούσαν Μενόκκιο. Ο συγγραφέας θα μας ενημερώσει για την οικογενειακή του κατάσταση, τη θέση του στον κοινωνικό μικρόκοσμο του Μοντερεάλε, ακόμα και για τα ρούχα με τα οποία παρουσιάστηκε στη δίκη.⁴⁰ Αν και δεν ήταν αγράμματος -γνώριζε γραφή και ανάγνωση- ο θαρραλέος μυλωνάς κάθε άλλο παρά σιωπηλός έμεινε μπροστά στους ιεροεξεταστές του· αντίθετα «υποστήριζε τις ιδέες του πεισματικά προσπαθώντας ακόμη και να πείσει τους διώκτες του».⁴¹ Η παθητική συμμόρφωση της μάζας των χωρικών αμφισβητείται στο μικροσκοπικό πεδίο εστίασης του Ginzburg.

Η ποσοτική έρευνα μιας εκτεταμένης περιόδου μπορεί να παραμορφώσει και να συσκοτίσει τα γεγονότα. Κατά τον Ginzburg σ' αυτού του είδους τις έρευνες η «βιωμένη εμπειρία» παραμένει στο περιθώριο, γεγονός στο οποίο συντελούν και οι τεχνικές έκθεσης, καθώς ο ερευνητής τείνει να σκέπτεται «με όρους δεκαετούς μέσου όρου και κινούμενων μέσων όρων που παρουσιάζονται σε ημιλογαριθμικά γραφήματα».⁴²

Η επιλογή άλλωστε από πλευράς της σειραϊκής ιστορίας⁴³ «ως γνωστικού αντικειμένου μόνο των επαναλαμβανόμενων και γι' αυτό ικανών να διαταχθούν σειριακά φαινομένων στοιχίζει ακριβώς σε γνωστικούς όρους», καθώς τόσο η αρχαία όσο και η μεσαιωνική ιστορία είναι πολύ δύσκολο να προσεγγισθούν από τη σειραϊκή ιστορία λόγω της σπανιότητας των πηγών. Παράλληλα ολόκληρα θεματικά πεδία όπως η ιστορία των ιδεών και η πολιτική ιστορία χάνονται από τον ιστοριογραφικό ορίζοντα καθώς αυτός ο τύπος της έρευνας δεν ευνοεί τη μελέτη τους.

«Ο πιο σημαντικός όμως περιορισμός της σειραϊκής ιστορίας αναδύεται ακριβώς μέσω αυτού που θα έπρεπε να αποτελεί το βασικό της σκοπό: την εξίσωση των υποκειμένων στο ρόλο τους ως οικονομικών είτε κοινωνικό-πολιτισμικών παραγόντων». Αυτή η ιδέα της εξίσωσης είναι διπλά παραπειστική για τον Ginzburg διότι αφενός «διαστρέφει ένα προφανές στοιχείο: σε κάθε κοινωνία οι συνθήκες πρόσβασης στην παραγωγή τεκμηρίων συνδέονται άμεσα με την εξουσία και συνεπώς υφίσταται μια συμφυής ανισότητα» και αφετέρου «ακυρώνει πολλές ιδιαιτερότητες των υπαρχόντων μαρτυριών προς όφελος της ομοιογένειας και της συγκρισιμότητας».

---

⁴⁰ Ginzburg. *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 35-36.

⁴¹ Α. Διαλέτη, 2000, *The Work of Carlo Ginzburg*, University of Glasgow, σ. 16.

⁴² Ginzburg and Poni, "The name and the game...", σ. 3.

⁴³ Ο Ginzburg πάντως δεν παραβλέπει τα πολύτιμα αποτελέσματα που παρέχει η σειραϊκή ιστορία, μέσω των ισχυρών ερευνητικών της εργαλείων –«για παράδειγμα, την ανακάλυψη της δομικής αλλαγής στις δημογραφικές κρίσεις» Στο ίδιο σ. 1.

«Η ιστορική γνώση, προφανώς περιλαμβάνει την κατασκευή σειρών μαρτυριών. Λιγότερο προφανής είναι η συμπεριφορά που ο ιστορικός πρέπει να έχει σε σχέση με τις ανωμαλίες που αναφύονται στις μαρτυρίες».⁴⁴ Η πρόταση του Φυρέ να αγνοηθούν, μιας και το «άπαξ λεγόμενον (η μαρτυρία που εμφανίζεται μόνο μια φορά) δεν μπορεί να είναι συμβατό με την προοπτική της σειριακής ιστορίας» απορρίπτεται συνολικά από τον Ginsburg. Για τον τελευταίο το «άπαξ λεγόμενον» δεν υφίσταται καθώς «κάθε μαρτυρία, ακόμα και η πιο ανώμαλη, μπορεί να καταχωρηθεί σε μια σειρά. Επιπροσθέτως, μπορεί, αν αναλυθεί σωστά, να ρίξει φως σε ευρύτερες σειρές μαρτυριών».⁴⁵

Σ' αυτό το σημείο θα αναφερθούμε συνοπτικά στην κριτική που ο Ginsburg ασκεί στην ιστορία των νοοτροπιών «την κορυφαία μεθοδολογική πρόταση των *Annales*» και «πραγματική καινοτομία στο χώρο της ιστορικής επιστήμης»⁴⁶ – η οποία μοιράζεται αρκετά κοινά σημεία με τη σειραϊκή ιστορία, τουλάχιστον σε ότι αφορά τη χρήση «σκληρών» ποσοτικών μεθόδων.

Ο όρος «νοοτροπία» καθιερώνεται τη δεκαετία του 1920 όταν ο Levy-Bruhl θα τον χρησιμοποιήσει στον τίτλο του βιβλίου του "*La Mentalite primitive*". Η ιστορία των νοοτροπιών σηματοδοτεί το πέρασμα στην τρίτη γενιά των *Annales*, αν και σύμφωνα με τον Duby, πρώτος ο Febvre θα προτείνει την διερεύνηση τους ως νέο αντικείμενο μελέτης της ιστορίας. Παρότι «εμπνευστής της ιστορίας των νοοτροπιών»⁴⁷, ο Γαγανάκης επισημαίνει πως η «οπτική του Bloch βρίσκεται πλησιέστερα απ' ότι εκείνη του Febvre στο πρότυπο της «ιστορίας των νοοτροπιών», όπως αυτή εδραιώθηκε από τα *Annales*», η δική του κατευθυντήρια γραμμή –αυτή των συλλογικών αναπαραστάσεων «θα κέρδιζε την προτίμηση της πλειοψηφίας των επόμενων γενεών του κινήματος».⁴⁸ Και σύμφωνα με τον Dosse, ο επαναπροσανατολισμός «του

---

⁴⁴ Ginsburg, "Microhistory..." σ. 21. Σύμφωνα με τα λόγια του Bloch, «δεν μπορούμε ποτέ να ερμηνεύσουμε ένα ντοκουμέντο, παρά μόνο να το εντάξουμε σε μια χρονολογική σειρά ή σε ένα σύγχρονό του όλον» (M. Bloch, 1994, *Απολογία για την Ιστορία. Το επάγγελμα του ιστορικού*. Αθήνα: Εναλλακτικές Εκδόσεις, σ.127)

⁴⁵ Ginsburg, "Microhistory..." σ. 21

⁴⁶ Κώστας Γαγανάκης, «Εισαγωγή του μεταφραστή»: "Για μια πιο ευρύτερη, πιο ανθρώπινη ιστορία": Η συμβολή του Marc Bloch στην επαναστατικοποίηση της ιστορικής σκέψης». Στο Bloch, *Απολογία για την Ιστορία*. Εναλλακτικές εκδόσεις, 1994. Οι ιδρυτές των *Annales* υπογραμμίζοντας την ενότητα των επιστημών του ανθρώπου φιλοδοξούσαν την οικοδόμηση μιας «ολικής ιστορίας». Για τις μεθόδους τους, την ιστορία-πρόβλημα και την αναδρομική ιστορία, στο ίδιο, σ. 19.

⁴⁷ Ρένα Σταυρίδη-Πατρικίου. «Εισαγωγή: Georges Duby: Οι δρόμοι του Ιστορικού». Στο J. Duby, *Η ιστορία συνεχίζεται*. Αθήνα: Ολκός/Μικρή Άρκτος. 1995.

⁴⁸ Κώστας Γαγανάκης, «Εισαγωγή...» σ. 21-22. Για τη «διαφοροποίηση στους μεθοδολογικούς προσανατολισμούς των δύο πρωτεργατών των *Annales*» έπειτα από την στροφή στην ιστορία των νοοτροπιών, στο ίδιο, σ. 20. Ο

ενδιαφέροντος προς το πεδίο των νοοτροπιών» στο πλαίσιο των *Annales*, θα λάβει χώρα στα μέσα της δεκαετίας του '60.⁴⁹

Με την έννοια της νοοτροπίας η ιστορικοί της σχολής των *Annales* θα ορίσουν «το αόριστο σύνολο των εικόνων και των άλογων βεβαιοτήτων, στις οποίες αναφέρονται τα μέλη της ίδιας ομάδας»⁵⁰ «αυτού που αλλάζει λιγότερο στην ιστορική εξέλιξη»,⁵¹ σύμφωνα με τον Le Goff. Αν και η ιστορία των νοοτροπιών αποτέλεσε τομή στην ιστοριογραφική πρακτική, έτεινε να υποβαθμίζει τις συγκρούσεις και τις ιστορικές τομές μένοντας εγκλωβισμένη «στην “ακινήσια” του διανοητικού κόσμου των αντικειμένων της».⁵² Η κριτική του Ginsburg θα επικεντρωθεί «στην αναντίρρητα διαταξική συνδήλωση της ιστορίας των νοοτροπιών», η οποία μελετά το κοινό στοιχείο που μοιράζονται «ο Καίσαρας και ο τελευταίος στρατιώτης των λεγεώνων του»⁵³. Στο «ιδεολογικό consensus» των κοινωνιών το οποίο εκ των προτέρων λάμβανε ως δεδομένο. Και αυτή η κατάργηση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης παρουσιάζει «σοβαρές ερμηνευτικές αδυναμίες» καθώς όπως για παράδειγμα στην εξέταση της υποτιθέμενης «αθεΐας» του Ραμππελέ, στο έργο του Febvre, «τα αποτελέσματα μιας έρευνας που διεξήχθη στο λεπτότατο στρώμα της γαλλικής κοινωνίας, το οποίο απαρτιζόταν από καλλιεργημένα άτομα, επεκτείνονται σιωπηρά ώσπου αγκαλιάζουν έναν ολόκληρο αιώνα δίχως να αφήσουν τίποτα απ' έξω», οδηγώντας στην επανεμφάνιση, πίσω από τις θεωρητικές κατασκευές γύρω από τη συλλογική νοοτροπία, της παραδοσιακής ιστορίας των ιδεών.⁵⁴

Febvre θα στραφεί στην «ιστορική ψυχολογία» με τα υπό εξέταση αντικείμενα του να προέρχονται από τα κυρίαρχα κοινωνικά στρώματα, ενώ ο Bloch στις «συλλογικές αναπαραστάσεις» των αγροτών του Μεσαίωνα.

⁴⁹ Dosse, *Η Ιστορία σε Ψήχουλα*, σ. 217. Για την εξέλιξη της ιστορίας των νοοτροπιών και τα πεδία στα οποία οι ιστορικοί των *Annales* την εφαρμόζουν (παιδική ηλικία, οικογένεια, γάμος, φόβος, θάνατος), στο ίδιο, σ. 219-226.

⁵⁰ Duby, *Η Ιστορία συνεχίζεται*, σ. 123. Ο Duby αναγνωρίζοντας στη νοοτροπία «τη δική της χρονική διάσταση» θα προχωρήσει στη διαίρεση της σε τρεις ρυθμούς, σύμφωνα με το μοντέλο του Braudel: πρώτα στο γρήγορο, το ρυθμό των συγκινήσεων της στιγμής, της συγκυρίας· κατόπιν, στο χρόνο των συμπεριφορών και των πεποιθήσεων που αποτελούν κτήμα μιας καθορισμένης κοινωνικής ομάδας· τέλος, σ' ένα ρυθμό πιο αργό, όπου ανήκουν όσα συστήματα νοοτροπίας προβάλλουν μεγαλύτερες αντιστάσεις στις μεταβολές», που συνεχίζουν να επικρατούν «ανεξάρτητα από τη γεγονοτολογία»: Dosse, *Η Ιστορία σε Ψήχουλα*, σ. 228. Για τον Ginsburg πάλι αυτός ο ορισμός που οριοθετεί «το ειδικό πεδίο της ιστορίας των νοοτροπιών», θέτει σε «δεύτερη μοίρα την ισχυρότατη έλλογη συνιστώσα (που δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με τη δική μας ορθολογικότητα) της κοσμοεικόνας» των ανθρώπων, που όπως ο ήρωας του Μενόκκιο, ανήκαν στις υπάλληλες τάξεις. Ginsburg. *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 28.

⁵¹ Ginsburg, «Microhistory...» σ. 19.

⁵² Γαγανάκης, «Εισαγωγή...», σ. 20.

⁵³ Ginsburg. *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 28

⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 29

Μικροϊστορία - Ιστορία της Καθημερινής Ζωής - Μεταμοντέρνες Θεωρήσεις. Ανταλλαγές και αποκλίσεις.

Η μικροϊστορία φαίνεται ότι μοιράζεται κοινά χαρακτηριστικά με την γερμανικής προέλευσης ιστορία της καθημερινής ζωής. Η κριτική απέναντι στον παραδοσιακό μαρξισμό και τα *Annales* είναι το ίδιο δυναμική καθώς θεωρούν τις «καθοριστικές δομές και τις μακροχρόνιες διαδικασίες ως αρκετά απόμακρες από τις δυναμικές της ανθρώπινης αλληλόδρασης ώστε να σταθούν ως πειστικές εξηγήσεις της ιστορικής αλλαγής», ενώ η μείωση της κλίμακας της έρευνας αποτελεί το κοινό μεθοδολογικό υπόβαθρο αυτής της «αμφισβήτησης της διαδεδομένης τελεολογίας των μοντέρνων ιστορικών διαδικασιών»⁵⁵.

Θα ήταν παράλειψη πάντως να θεωρήσουμε ότι εδώ σταματούν οι ομοιότητες μεταξύ μικροϊστορίας και ιστορίας της καθημερινής ζωής μιας και τα δύο παραδείγματα μοιράζονται περισσότερο από το μικροσκοπικό πεδίο έρευνας. Η βασική τους επιδίωξη είναι σχεδόν ταυτόσημη: η ανάδειξη «της δράσης των καθημερινών ανθρώπων»⁵⁶, η διάσωση «της ζωής και της επιβίωσης αυτών που σε μεγάλο βαθμό έχουν παραμείνει ανώνυμοι στην ιστορία», αυτών που έχτισαν τις εφτάπυλες Θήβες για να θυμηθούμε τον Ginzburg.⁵⁷

Παράλληλα, την ίδια στιγμή που οι μικροϊστορικοί και οι ιστορικοί της καθημερινής ζωής απορρίπτουν τη λειτουργιστική και στρουκουραλιστική ανθρωπολογία ως αϊστορικές, εγκλωβισμένες στην απόλυτη συγχρονία (αυτό ήταν άλλωστε το τίμημα για να ξεφύγουν από το μοντέλο του εξελικτισμού το οποίο κυριαρχούσε όταν η ανθρωπολογία έκανε τα πρώτα της βήματα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα με τον Bronislaw Malinowski)⁵⁸, είναι η πολιτισμική ανθρωπολογία που παρέχει και στα δύο παραδείγματα τα «βασικά εννοιολογικά εργαλεία» για την «επιβεβαίωση της ανθρώπινης δράσης των αντρών και γυναικών του παρελθόντος σε κάθε επίπεδο της κοινωνίας, πάντοτε όμως μέσα σε ένα συγκεκριμένο, συγκροτημένο δίκτυο κοινωνικών σχέσεων».⁵⁹

---

⁵⁵ «η ιστορία της καθημερινής ζωής επικεντρώνει σε μικρές μονάδες, αν και όχι, σύμφωνα με τον Ludtke, ως μόνο απλή προτίμηση. Αντιθέτως, η σύλληψη της βιωμένης εμπειρίας των υποκειμένων μέσα σε πυκνά, πολύπλοκα δίκτυα κοινωνιών και πολιτικών σχέσεων αμφισβητεί συγκεντρωτικές ερμηνείες που βρίσκονται ριζωμένες σε μακροχρόνια ιστορικά αναπτύγματα». Brad, "Is Small Beautiful?", σ. 101.

⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 101

⁵⁷ Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 11

⁵⁸ Βλ. Παπαταξιάρχης, «Το Παρελθόν στο Παρόν», σελ. 17.

⁵⁹ Brad, "Is Small Beautiful?", σ. 103

Συγκεκριμένα η μικροϊστορία διαθέτει στενούς δεσμούς με την “πυκνή περιγραφή”, την ορθή κατά τον Geertz προοπτική της ανθρωπολογικής εργασίας, δεσμοί που φανερώνουν τις ευρύτερες συνδέσεις ιστορίας και ανθρωπολογίας⁶⁰ ενώ σύμφωνα με τον Brad η μικροϊστορία «αντλεί πάνω από όλα από την κοινωνική αλληλεπιδραστική ανθρωπολογία του Νορβηγού ανθρωπολόγου Fredrik Barth».⁶¹ Αυτή η σχέση θα καταστεί πολύ πιο ξεκάθαρη σε επόμενο κεφάλαιο, όταν θα προσπαθήσουμε να συνοψίσουμε τα χαρακτηριστικά του μικροϊστορικού παραδείγματος.

Προς το παρόν θα αναφερθούμε στις αποστάσεις που χωρίζουν την μικροϊστορία από την ιστορία της καθημερινής ζωής καθώς δεν πρόκειται για δύο «αλληλοτροφοδοτούμενα ιστοριογραφικά εγχειρήματα». Η βασική διαφορά έγκειται σύμφωνα με τον Brad, «στον περισσότερο εκλεκτικό, ασαφή χαρακτήρα της ιστορίας της καθημερινής ζωής εν συγκρίσει με το ισχυρότερο θεωρητικό πυρήνα τον οποίο η ανθρωπολογία του Barth εξασφαλίζει στην συστηματική μικροϊστορία».⁶² «Η βασική εστίαση της έρευνας είναι επίσης κάπως διαφορετική: οι ιστορικοί της καθημερινής ζωής επιζητούν πάνω από όλα να συλλάβουν την ζωντανή εμπειρία των καθημερινών ανθρώπων την οποία τοποθετούν σε συγκεκριμένα δίκτυα κοινωνικών σχέσεων, ενώ η άσκηση της συστηματικής μικροϊστορίας συνίσταται στην «προσπάθεια αναδόμησης των κοινωνικών σχέσεων καθ’ αυτών ως βάση για την εξήγηση της ιστορικής αλλαγής».⁶³

Η διαφορά αυτή προκύπτει σύμφωνα με τον Brad από τον διαφορετικό τύπο των πηγών που κινητοποιούν οι ιστορικοί των δύο παραδειγμάτων ο οποίος καθορίζεται από την ιστορική περίοδο στην οποία επικεντρώνονται. Οι ιστορικοί της καθημερινής ζωής λοιπόν, θέτουν στο μικροσκόπιο της έρευνας τους τον 20^ο αιώνα γεγονός που τους δίνει τη δυνατότητα να αξιοποιούν σε σημαντικό βαθμό πηγές όπως «προφορικές συνεντεύξεις, φωτογραφίες και αυτοδημιούργητες πηγές», αναδομώντας με αυτόν τον τρόπο ευκολότερα «μια πιο πυκνή, πιο

---

⁶⁰ Levi, “On Microhistory”, σελ. 99

⁶¹ Brad, “Is Small Beautiful?”, σ. 103

⁶² Στο ίδιο, σ. 103. Ο Brad αναφέρεται στο κείμενο του σε δύο συλλογές: *The History of Everyday Life. Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*. Edited by Alf Ludtke, translated by W. Templer. Princeton: Princeton University Press, 1995 και *Jeux D’ Echelles. La Micro-Analyse A L’ Experience*. Edited by J. Revel. Paris: Gallimard le Seuil, 1996. Στη συλλογή που επιμελείται ο Revel, δεσπόζει σύμφωνα με τον Brad αυτό που ονομάζει συστηματική μικροϊστορία και σε αυτήν εστιάζει και ο ίδιος ενώ περιστασιακά μόνο κάνει λόγο για την επεισοδιακή μικροϊστορία.

⁶³ Στο ίδιο, σ. 104. Ο Brad επισημαίνει ως το μεγάλο πλεονέκτημα συγκεκριμένα της “επεισοδιακής μικροϊστορίας” «τη ζωντανή αίσθηση της βιωμένης ανθρώπινης εμπειρίας που προσφέρει» κάτι που τη φέρνει πιο κοντά στην ιστορία της καθημερινής ζωής. Στο ίδιο, σ. 106

πλήρη πλοκή της εμπειρίας» εν συγκρίσει με τους μικροϊστορικούς οι οποίοι επιδιώκουν να προσεγγίσουν τους ανθρώπους της πρώιμης νεότερης Ευρώπης μέσα από συμβολαιογραφικά έγγραφα όπως στην περίπτωση του Levi, ή μέσα από τα «αρχεία καταστολής», κοιτώντας όπως σημειώνει ο Ginzburg «πάνω από τον ώμο των ιεροεξεταστών»⁶⁴, χωρίς να μπορούν να παράγουν «απτές αποδείξεις» όπως οι ανθρωπολόγοι⁶⁵ ή οι ιεροεξεταστές στο παρελθόν.

Παρόλες τις διαφορές μεταξύ μικροϊστορίας και ιστορίας της καθημερινής ζωής, η μεθοδολογική τομή που προτείνουν στην ιστορική έρευνα και η οποία συνοψίζεται στην «απόφαση της μείωσης της κλίμακας παρατήρησης για πειραματικούς σκοπούς» και στην πεποίθηση ότι «μικροσκοπική παρατήρηση θα αναδείξει παράγοντες προηγουμένως απαρατήρητους» -ενοποιητική αρχή κατά τον Levi όλων των μικροϊστορικών ερευνών⁶⁶- οδήγησε στην αμφισβήτηση των ιστορικών συνθέσεων και των μεγάλων αφηγήσεων, διαρρηγνύοντας «τον ενιαίο χαρακτήρα και τη χρονική συνέχεια των θεσμών και των δομών»⁶⁷ αναδεικνύοντας τη δράση των υποκειμένων.

Οι πηγές της ιστορικής αλλαγής δεν θα πρέπει να αναζητούνται πια σε μακροφαινόμενα όπως το κράτος, η τάξη, ο μηχανισμός της αγοράς καθώς αυτά συνιστούν «αφαιρέσεις, αληθινά μόνο στο βαθμό που αντιπροσωπεύονται στη δυναμική διακύμανση των μυριάδων, συγκροτημένων, ανθρώπινων συναλλαγών που μαζί παράγουν και, διαφοροποιημένα και απρόβλεπτα, μετασχηματίζουν μέσα στο χρόνο».⁶⁸ Πρόκειται λοιπόν για την αναίρεση της μπροντελικής πρωτοκαθεδρίας στη μακρά διάρκεια στις απρόσωπες δυνάμεις και δομές».

Ο Ankersmit διατυπώνει την άποψη πως η ιστοριογραφία «διαθέτει από τη φύση της κάτι το μεταμοντέρνο»⁶⁹, το οποίο εντοπίζεται στην άδηλη και υποσυνείδητη αντίσταση των ιστορικών να προβούν στη διχοτόμηση γλώσσας/πραγματικότητας.⁷⁰

«Η φύση της οπτικής του παρελθόντος που παρουσιάζεται σε μια ιστορική εργασία ορίζεται ακριβώς από τη γλώσσα που ο ιστορικός χρησιμοποιεί στην ιστορική δουλειά του»⁷¹

---

⁶⁴ Ginzburg, Carlo. 1990. *Myths, Emblems, Clues*. London: Hutchinson Radius: 158.

⁶⁵ Η αναδόμηση της πολυπλοκότητας των κοινωνικών σχέσεων από πλευράς ανθρωπολόγων μπορεί σύμφωνα με τον Ginzburg, να επιτευχθεί ευκολότερα λόγω της αμεσότητας που εξασφαλίζει η επιτόπια παρατήρηση, συγκριτικά βέβαια με τις αρχειακές πηγές που διαθέτουν οι ιστορικοί. Ginzburg and Poni, "The name and the game", σ. 8.

⁶⁶ Levi, "On Microhistory", σ. 97

⁶⁷ Brad, "Is Small Beautiful?", σ. 105

⁶⁸ Στο ίδιο, σ. 105

⁶⁹ Ankersmit, "Historiography...", σ. 141

⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 143

⁷¹ Στο ίδιο, σ. 145. Η σημασία του ρόλου που επιτελεί η επιλογή της γλώσσας στη διατύπωση του νοήματος αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό τόσο για την ιστορία όσο και για τα λογοτεχνικά κείμενα.

και καθώς δεν υπάρχει πιο ικανοποιητικός τρόπος σύγκρισης των ιστορικών εκδοχών -με όρους για παράδειγμα αντικειμένων έρευνας- «δε μένει τίποτα άλλο από το να επικεντρώσουμε στο ύφος που ενσωματώνεται σε κάθε ιστορική οπτική ή τρόπο του να κοιτάμε προς το παρελθόν».⁷²

Αυτή τη διαδρομή ακολουθεί το επιχείρημα του Ankersmit προκειμένου να αναδειχθεί η προτεραιότητα που αποδίδει ο μεταμοντερνισμός στο ύφος σε σχέση με το περιεχόμενο. Και δεν πρόκειται απλά για προτεραιότητα. «Το περιεχόμενο αποτελεί παράγωγο του ύφους» άποψη η οποία αντιτίθεται πλήρως στη νεωτερική οπτική σύμφωνα με την οποία «το ύφος ήταν ανάθεμα» καθώς «δεν προσθέτει ούτε έναν κόκκο αλήθειας στην ιστορική ούτε σε κανενός άλλου είδους επιστημονική έρευνα».⁷³

Συγκεκριμένα για την μικροϊστορία, η αντιμετάθεση των παραγόντων της ιστορικής αλλαγής, καθώς σύμφωνα με τα λόγια του Grigaudi «η μικροαναλυτική προσοχή που δίδεται στο ακριβές πλαίσιο συνενπάγεται την αποτελεσματική εγκατάλειψη των αιτιολογικών αρχών που σχετίζονται με τις μακροδομιστικές εξελίξεις»⁷⁴, ταιριάζει απόλυτα με την έννοια της «αντιστρεπτότητας των προτύπων και των κατηγοριών σκέψης» στην οποία ο μεταμοντερνισμός δίνει έμφαση, στην προσπάθεια του να αποσταθεροποιήσει την επιστήμη, να την «μετατοπίσει εκτός του επίκεντρου της»⁷⁵, ακολουθώντας τη σκέψη του Νίτσε περί του «τεχνητού χαρακτήρα της παραδοσιακής ιεραρχίας αιτίας και αποτελέσματος» θέση που με τη σειρά της αμφισβητεί «έναν από τους κεντρικούς πυλώνες της επιστημονικής σκέψης»· την αρχή της αιτιότητας.⁷⁶ Η αναλογία είναι ευλογοφανής.

Παραπέρα, ο Revel θα σημειώσει ως την πιο ριζική αναθεώρηση της μικροϊστορίας «τον επαναπροσδιορισμό της κλίμακας παρατήρησης».⁷⁷ Η επιλογή όμως μιας κλίμακας παρατήρησης «παράγει ορισμένα αποτελέσματα κατανόησης χρήσιμα στη διασταύρωση τους με ερμηνευτικές στρατηγικές». Οι μικροϊστορικοί αναγνωρίζουν το ειδικό βάρος του ύφους στο περιεχόμενο της ιστορικής γραφής. «Η μεταβολή της εστιακής απόστασης του φακού δεν μεγεθύνει (ή σμικρύνει) το υπό παρατήρηση αντικείμενο αλλά επίσης μεταβάλλει τη μορφή και τη

---

⁷² Στο ίδιο, σ. 144.

⁷³ Στο ίδιο, σ. 144. Σε αυτό το σημείο ο Ankersmit παραθέτει τα λόγια του Bertels.

⁷⁴ Brad, "Is Small Beautiful?", σ. 104

⁷⁵ Ankersmit, "Historiography...", σ. 142.

⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 141-142. Σύμφωνα με την αρχή της αιτιότητας «η αιτία είναι η πηγή και το αποτέλεσμα το δευτερεύον δεδομένο. Ο Nietzsche επισημαίνει ότι μόνο στη βάση της παρατήρησής του αποτελέσματος οδηγούμαστε στην αναζήτηση των αιτιών και επομένως το αποτέλεσμα είναι στην πραγματικότητα το πρωτογενές δεδομένο και η αιτία το δευτερεύον.» (Στο ίδιο, σ. 141).

⁷⁷ Revel, "Microanalysis ...", σ. 9

σύνθεση του. Η για να χρησιμοποιήσω μια άλλη μεταφορά, η αλλαγή στην κλίμακα ενός χάρτη αποτελεί ζήτημα όχι απλά απεικόνισης μιας πιστής πραγματικότητας σε ένα μεγαλύτερο ή μικρότερο ανάπτυγμα, αλλά αλλαγής του περιεχομένου της αναπαράστασης».⁷⁸

Δεν είναι τυχαίο γεγονός πως ο Revel χρησιμοποιεί μεταφορές. Όπως ακριβώς και ο Ankersmit του οποίου το άρθρο History and Postmodernism, βρίθει μεταφορών δείχνοντας πως ο ιστορικός «χρησιμοποιεί πάντοτε μεταφορές για να δημιουργήσει ιστορικές εικόνες».⁷⁹ Σε μία από αυτές ο Ankersmit θα παρομοιάσει τις μικροϊστορικές προσεγγίσεις με τα φύλλα του δέντρου της ιστορίας τα οποία έχουν την ιδιότητα να βρίσκονται χαλαρά προσδεμένα στον κορμό. Πράγματι η μικροϊστορία διαθέτοντας όπως προαναφέραμε μια ποικιλία θεωρητικών αναφορών δεν προσδέεται σε κανένα θεωρητικό κορμό, ούτε επιδιώκει να δημιουργήσει κάτι ανάλογο. Αυτό που επιβάλλει κατά τον Levi η αποτυχία των προηγούμενων παραδειγμάτων δεν είναι «η κατασκευή μιας νέας γενικής κοινωνικής θεωρίας όσο μια ολική αναθεώρηση των υφιστάμενων εργαλείων της έρευνας». Και η μικροϊστορία ακριβώς «δεν είναι τίποτα άλλο πέρα από μια γκάμα πιθανών απαντήσεων που δίνει έμφαση στον επαναπροσδιορισμό των εννοιών και στη βαθιά ανάλυση των υφιστάμενων εργαλείων και μεθόδων».⁸⁰

Ακόμα και όταν η μικροϊστορία αντλεί από την ανθρωπολογία του Geertz σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να μιλάμε για την υιοθέτηση από μέρους της, μιας ανθρωπολογικής θεωρίας. Συγκεκριμένα ο Ginzburg θα δανειστεί την έννοια της κουλτούρας όπως τη διατυπώνει ο Geertz⁸¹ ώστε να προχωρήσει στη μελέτη της κουλτούρας των υπάλληλων τάξεων και στην εξέταση της αμφίδρομης αλληλεπίδρασης της με την αντίστοιχη ηγεμονική. Κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί σύμφωνα με τον Ιταλό ιστορικό μόνο μέσα από μια «σχισμή στο παραβάν», από την αναντιστοιχία των ερωτημάτων των δικαστών και των απαντήσεων των κατηγορουμένων – αναντιστοιχία που δεν είναι δυνατό να αποδοθεί ούτε στις ανακρίσεις, οι οποίες στόχευαν στην παραγωγή υποβολιμαίων κατά κάποιο τρόπο απαντήσεων, ούτε στα βασανιστήρια⁸², μέσα από «αποκλίσεις που δεν μπορούν να αναχθούν σε γνωστά μοτίβα» και ρωγμές, από όπου το

---

⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 4

⁷⁹ Iggers, *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα*, σελ. 26

⁸⁰ Levi, "On Microhistory", σ. 94.

⁸¹ Η έννοια του πολιτισμού που ασπάζεται ο Geertz, «είναι ουσιαστικά σημειωτική. Πιστεύοντας, μαζί με τον Max Weber, ότι ο άνθρωπος είναι ένα ζώο αιωρούμενο σε έναν ιστό σημασιών που το ίδιο έχει υφάνει, θεωρώ πολιτισμό αυτό τον ιστό και κατά συνέπεια την ανάλυσή του όχι μια εμπειρική επιστήμη σε αναζήτηση νόμου, αλλά μια ερμηνευτική επιστήμη σε αναζήτηση νοήματος. Αναζητώ την ερμηνεία αναλύοντας επιφανειακά αινιγματικές κοινωνικές εκφράσεις.» C. Geertz, 2003. *Η ερμηνεία των Πολιτισμών*, Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σ. 17.

⁸² Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 22. Ο Ginzburg αναφέρεται σε αυτό το σημείο σε μια προγενέστερη του έρευνα σχετικά με τη μαγεία στον ευρωπαϊκό χώρο κατά το 16^ο και 17^ο αιώνα.

«άρωμα» μιας περιόδου μπορεί να διαφύγει και να φτάσει ως εμάς. Και αυτό το «άρωμα» για τον Ginzburg είναι το βαθύ αυτόνομο στρώμα των λαϊκών δοξασιών.⁸³ Όπως όμως σημειώνει ο Ankersmit και η μεταμοντέρνα ιστοριογραφία ανακαλύπτει όσα πραγματικά την ενδιαφέρουν μέσα από ανάλογες ρωγμές, εξετάζοντας «υπολείμματα, γλωσσικές παραδρομές». Αυτές είναι «οι σπάνιες στιγμές όπου το παρελθόν αποκαλύπτεται» καθώς σύμφωνα με την «παράδοση αλλά διαδεδομένη μεταξύ των μεταμοντέρνων, πρόταση: η ουσία του παρελθόντος δεν είναι, ή δεν βρίσκεται, στην ουσία του παρελθόντος».⁸⁴

Σύμφωνα με τον Ankersmit «ο μοντέρνος ιστορικός ακολουθεί μια συλλογιστική από τις πηγές του και τις μαρτυρίες προς μια ιστορική πραγματικότητα κρυμμένη πίσω από τις πηγές. Από την άλλη στη μεταμοντέρνα οπτική οι μαρτυρίες δεν οδηγούν προς το παρελθόν αλλά προς άλλες ερμηνείες του παρελθόντος».⁸⁵ Στη συνέχεια ο Ankersmit καταφεύγει στην εξής μεταφορική εικόνα: η μαρτυρία ως κεραμίδι πάνω στο οποίο ο ιστορικός πατά για να προχωρήσει προς άλλες μαρτυρίες και όχι ως κάτι το οποίο ο ιστορικός πρέπει να σηκώσει για να δει τι υπάρχει από κάτω.⁸⁶ «Το άγριο, άπληστο και ανεξέλεγκτο σκάψιμο μέσα στο παρελθόν, εμπνευσμένο από την επιθυμία ανακάλυψης και επιστημονικής αναδόμησης μιας παρελθοντικής πραγματικότητας, δεν αποτελεί πια την αδιαμφισβήτητη αποστολή του ιστορικού» θα συμπληρώσει.⁸⁷

Θεωρώ πως ο Ginzburg θα διαφωνούσε με αυτήν την ιδέα αντικατάστασης της καθετότητας από την οριζοντιότητα στην ιστορική έρευνα. Ας αντικρούσουμε αυτήν τη μεταφορά με τον ορθό κατά τον Ankersmit τρόπο. Με μια άλλη μεταφορά⁸⁸, παρμένη αυτή τη φορά από το έργο του Ginzburg: είναι οι «βυθοσκοπήσεις» των εξομολογήσεων του Μενόκκιο που φέρνουν στο φως χαρακτηριστικά της κουλτούρας του.⁸⁹

Για τον Stone «η στροφή στην αφήγηση από πλευράς των “νέων ιστορικών” σημαδεύει το τέλος μιας εποχής: το τέλος της προσπάθειας να παραχθεί μια συναφής επιστημονική εξήγηση των αλλαγών του παρελθόντος».⁹⁰ Η πλήρης όμως ταύτιση της αφήγησης με τη

---

⁸³ Βλ, στο ίδιο, σ. 22.

⁸⁴ Ankersmit, “Historiography...”, σ. 148.

⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 145.

⁸⁶ Βλ, στο ίδιο, σ. 146.

⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 152.

⁸⁸ Βλ. στο ίδιο, σ. 152.

⁸⁹ Βλ. Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια*, σ. 22-24.

⁹⁰ Lawrence Stone, “The Revival of Narrative: Reflections on a New Old History”, *Past and Present* 85, Νοέμβριος 1979, σ. 19.

λογοτεχνική επινόηση, οδήγησε στη «βασική ιδέα της μεταμοντέρνας θεωρίας για την ιστοριογραφία», η οποία προχωρά πέρα από τη διατύπωση του Stone· στην «άρνηση του ότι η ιστορική γραφή αναφέρεται σε ένα πραγματικό ιστορικό παρελθόν», με τις ιστορικές αφηγήσεις «να είναι λεκτικές μυθοπλασίες, το περιεχόμενο των έχει περισσότερο επινοηθεί παρά ανακαλυφθεί, και οι μορφές των οποίων έχουν περισσότερα κοινά με άλλες μορφές της λογοτεχνίας παρά της επιστήμης».⁹¹

Οι μικροϊστορικοί δεν φαίνεται να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις παραπάνω θέσεις. Ο Ginzburg αναγνωρίζει την αδυναμία άμεσης πρόσβασης στην ιστορική πραγματικότητα, λόγω της φύσης των μαρτυριών που οι ιστορικοί διαθέτουν. «Ωστόσο, εάν από αυτό συμπεράνουμε ότι δεν μπορούμε να γνωρίσουμε την πραγματικότητα, αυτό σημαίνει ότι καταλήγουμε σε μια μορφή σκεπτικισμού, φυγόπονα ριζοσπαστικού και την ίδια στιγμή αστήρικτου από άποψη υπαρξιακή και αντιφατικού από λογική: όπως γνωρίζουμε, η θεμελιώδης επιλογή του σκεπτικιστή δεν υποβάλλεται στη μεθοδολογική αμφιβολία την οποία δηλώνει πως εξασκεί».⁹² Η θέση του Ginzburg απηχεί την πεποίθησή των μικροϊστορικών ότι ασχολούνται με ένα «πραγματικό αντικείμενο»⁹³, πεποίθηση που τους φέρνει σε αντιπαράθεση με τη μεταμοντέρνα ρητορική. Όπως σημειώνει ο Levi -και αυτό είναι ένα σημείο στο οποίο συμφωνεί και ο Iggers – στις ρίζες τους στον μαρξιστικό ιστορικό προσανατολισμό οφείλουν την υιοθέτηση μιας οπτικής της «ιστορικής έρευνας ως όχι μιας απολύτως ρητορικής και αισθητικής δραστηριότητας».⁹⁴

Άλλωστε η δουλειά των μικροϊστορικών επικεντρώνεται στην έρευνα για μια πιο ρεαλιστική περιγραφή της ανθρώπινης συμπεριφοράς»⁹⁵. Σε αυτή τη διαδικασία η λογοτεχνική διάσταση των αφηγήσεων και η επινόηση από πλευράς του ιστορικού κατέχει θέση αποφασιστικής σημασίας. Η ρευστότητα όμως μεταξύ γεγονότος και μυθοπλασίας, η οποία έχει υιοθετηθεί από τους Ιταλούς μικροϊστορικούς σε πολύ μικρότερο βαθμό εν σύγκριση με «Αμερικανούς ιστορικούς της κουλτούρας όπως η N. Z. Davis»⁹⁶, περιστελλεται καθώς το

---

⁹¹ Iggers, *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα*, σ. 156-157.

⁹² C. Ginzburg, 2003. *Ο δικαστής και ο ιστορικός. Σκέψεις στο περιθώριο της δίκης Σόφρι*. Αθήνα: εκδόσεις Νεφέλη. σελ. 27. Επίσης στο κείμενο του ίδιου, "Just one Witness", όπου προχωρά σε μια κριτική απέναντι στον «ολοκληρωτικό σκεπτικισμό» αναδεικνύοντας αντιφάσεις που συνεπάγεται η υιοθέτηση του. C. Ginzburg, "Just one Witness", Saul Friedlander (edit.), *Probing the Limits of Representation: Nazism and the Final Solution*, Harvard University Press, 1992, σ. 92-94.

⁹³ Iggers, *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα*, σ. 143

⁹⁴ Levi, "On Microhistory", σ. 94. Επίσης Iggers, *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα*, σ. 143.

⁹⁵ Levi, "On Microhistory", σ. 94.

⁹⁶ Iggers, *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα*, σ. 143

ιστορικό έργο σύμφωνα με την ίδια, ελέγχεται «αυστηρά βάσει των φωνών του παρελθόντος»⁹⁷, κάτι που καθιστά την ιστορική εργασία κάτι παραπάνω από «αυθαίρετη κατασκευή» του ιστορικού.

Τα χαρακτηριστικά του μικροϊστορικού παραδείγματος.

Σε αυτό το σημείο θα περάσουμε στην διεξοδική παρουσίαση των χαρακτηριστικών του μικροϊστορικού παραδείγματος ορισμένα από τα οποία έχουν διαφανεί μόλις παραπάνω. Η χαρτογράφηση βέβαια αυτών, των λίγων αλλά κρίσιμων κατά τον Levi κοινών σημείων, παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα, καθώς δεν μπορεί να γίνει στη βάση θεωρητικών κειμένων τα οποία λείπουν⁹⁸ αλλά μόνο μέσα από την εστίαση σε συγκεκριμένες μικροϊστορικές μελέτες.

Η μικροϊστορία άλλωστε ως ερμηνευτική προσέγγιση δεν θα μπορούσε να αποφύγει «το μόνιμο αμάρτημα» της αντίστασης «στην εννοιολογική διατύπωση» και στους «συστηματικούς τρόπους αποτίμησης».⁹⁹ Όπως σημειώνει ο Geertz για την πολιτισμική ανθρωπολογία, «οι μεγάλες θεωρητικές συμβολές όχι μόνο βρίσκονται στις συγκεκριμένες μελέτες- αυτό ισχύει για όλες σχεδόν τις επιστήμες- αλλά είναι πολύ δύσκολο να αφαιρεθούν απ' αυτές και να ενσωματωθούν σε κάτι που θα μπορούσε να ονομαστεί «πολιτισμική θεωρία». Οι θεωρητικές διατυπώσεις υπερίπτανται σε τόσο μικρή απόσταση από τις ερμηνείες που διέπουν, ώστε δεν έχουν πολύ νόημα ή ενδιαφέρον χωριστά απ' αυτές».¹⁰⁰

Η παρουσίαση λοιπόν των βασικών χαρακτηριστικών της μικροϊστορίας, του ζητήματος των πηγών, της αφήγησης, της ρευστότητας των ταυτοτήτων, της ένταξης στα συμφραζόμενα, της αντιπροσωπευτικότητας, καθώς και η προσέγγιση της «λαϊκής κουλτούρας» και της σχέσης που διατηρεί με την ηγεμονική, θα επιχειρηθεί μέσα από το έργο δύο ιστορικών, του Carlo

---

⁹⁷ N.Z. Davis, 2000, *Η Επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ*, Αθήνα: εκδ. Νεφέλη, σελ. 22. Θέση που αλληλοσυμπληρώνεται με αυτήν της Farge, όπως διατυπώνεται από την Μπενβενίστε: «η πλοκή της ιστορικής γραφής... διαφέρει από τη μυθοπλασία επειδή παράγει μια νέα μορφή γνώσης, την ιστορική γνώση, και νοιάζεται διαρκώς να αποκαταστήσει ιστορικά υποκείμενα στην κοινωνία που τους έδωσε λέξεις και φράσεις να εκφραστούν». Ρ. Μπενβενίστε, «Πρόλογος». Στο Farge, *Η Γεύση του Αρχείου*, εκδόσεις Νεφέλη, 2004.

⁹⁸ Κείμενα όπως του Levi μπορούμε να πούμε πως αποτελούν εξαίρεση, χωρίς και πάλι ο συγγραφέας του να θεωρεί το εγχείρημα του, έναν πλήρη απολογισμό του μικροϊστορικού παραδείγματος. Βλ. Levi, "On Microhistory", σ. 111.

⁹⁹ Geertz, *Η ερμηνεία των Πολιτισμών*, σ. 35.

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 36-37

Ginzburg¹⁰¹ και της N. Z. Davis¹⁰², τα οποία παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες, ενώ παράλληλα θα σταθούμε και στην κριτική στην οποία υποβάλλει το έργο της Davis ο R. Finlay μέσα από το άρθρο του¹⁰³, καθώς και στην απάντηση της πρώτης.¹⁰⁴

Πηγές.

Από τα πρώτα σημεία στο οποίο θα σταθούμε είναι οι πηγές που χρησιμοποιούν ιστορικοί όπως ο Ginzburg και η Davis. Το υλικό στο οποίο επικεντρώνονται αποτελείται από δικαστικά έγγραφα, «τα αρχεία καταστολής».¹⁰⁵ Στην περίπτωση του Μενόκκιο ο Ginzburg εξετάζει τα δικόγραφα από τις δυο προσαγωγές (με δεκαπενταετή απόσταση) του μυλωνά από το Φρίουλι ενώπιον της Ιεράς Εξέτασης στα τέλη περίπου του 16^{ου} αιώνα καθώς και την γραμμένη από τον ίδιο επιστολή του προς τους δικαστές. Η Davis από την άλλη θέτει στο μικροσκόπιο της έρευνας της μια υπόθεση πλαστοπροσωπίας που έλαβε χώρα κατά το δεύτερο μισό του 16^{ου} αιώνα στο γαλλικό χωριό Αρτιγκά. Καθώς δεν διαθέτει το «πλήρες σώμα των καταθέσεων της δίκης»¹⁰⁶ στρέφεται σε ένα βιβλίο, το *Arrest Memorable* το οποίο δημοσίευσε ένας εκ των δικαστών της υπόθεσης, ο Ζάν ντε Κοράς, το 1561, ένα χρόνο μετά τη λήξη της δίκης, συγκεντρώνοντας «όλα τα τεκμήρια, τα νομικά επιχειρήματα και τις δικαστικές αποφάσεις της υπόθεσης μαζί με δικές του σημειώσεις πάνω σ' αυτά».¹⁰⁷

---

¹⁰¹ C. Ginzburg, 1994, *Το τυρί και τα σκουλήκια. Ο κόσμος ενός μυλωνά του 16^{ου} αιώνα*, Αθήνα: εκδ. Αλεξάνδρεια

¹⁰² N. Z. Davis, 2000, *Η επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ*. Νεφέλη

¹⁰³ R. Finlay, 1998. "The Refashioning of Martin Guerre". *The American Historical Review*, Vol 93, No. 3, 553-571

¹⁰⁴ N. Z., Davis, "On the Lame", *The American Historical Review*, Vol.93(Ιούνιος 1988), 572-603

¹⁰⁵ Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια*, σελ. 24.

¹⁰⁶ Davis, *Η επιστροφή*, σελ. 22.

¹⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 21. Παράλληλα η Davis χρησιμοποιεί συμπληρωματικά «τη σύντομη *Historia* του Γκυγιώμ Λε Συέρ που κυκλοφόρησε την ίδια χρονιά».

Αφήγηση: «ένα στενογράφημα του κωδικού προσπέλασης στις εξελίξεις της Ιστοριογραφίας»¹⁰⁸ και η συμβολή της Ανθρωπολογίας.

Κοινό χαρακτηριστικό των μικροϊστορικών προσεγγίσεων το οποίο σχετίζεται άμεσα με τη χρήση των πηγών, αποτελεί η αντιμετώπιση του ζητήματος της αφήγησης, της κατασκευής δηλαδή του ιστορικού έργου από τον ιστορικό, χαρακτηριστικό στο οποίο μάλιστα οι μελέτες αυτές οφείλουν σε μεγάλο βαθμό τη γοητεία τους.

Ο Stone κατατάσσει τη μικροϊστορία στους κόλπους μιας γενικής τάσης «αναβίωσης της αφήγησης»¹⁰⁹ στην ιστοριογραφία. Σύμφωνα με τον ίδιο η δεκαετία του 1930 σημαδεύτηκε από μια μεγάλη αλλαγή στο χώρο της ιστοριογραφίας. Την εγκατάλειψη «μιας παράδοσης 2000 ετών της αφήγησης ως ιδεώδους μεθόδου». Η φιλοδοξία των ιστορικών «από τον Θουκυδίδη και τον Τάκιτο ως τον Γίβωνα και τον Macaulay» να προσδώσουν στις εξιστορήσεις τους «μια ζωντανή και κομψή πρόζα» θα θεωρηθεί πλέον –όπως είδαμε παραπάνω- ανάθεμα. Άλλωστε οι ερωτήσεις που ετίθεντο σε ένα χρονολογικό πλάνο, «ακόμα και αν κατευθύνονταν από ένα κεντρικό επιχείρημα, δεν πήγαιναν στην πραγματικότητα πολύ μακριά όταν αναζητούνταν απαντήσεις σχετικά με τις αιτίες των γεγονότων».

Η βασική όμως αιτία αυτής της εγκατάλειψης της αφήγησης ήταν άλλος. Σε προηγούμενο κεφάλαιο αναφερθήκαμε λεπτομερώς στις διαδικασίες και τις μεθόδους μέσα από τις οποίες αναζητούνταν η «επιστημονική ταυτότητα»¹¹⁰ της ιστορίας καθώς και στα συνεπακόλουθα τους. Ο «οικονομικός και η δημογραφικός ντετερμινισμός που υπαγόρευε σε μεγάλο βαθμό το περιεχόμενο του νέου είδους της ιστορικής έρευνας» καθιστούσε «την

---

¹⁰⁸ Stone, "The Revival of Narrative", σ. 24.

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 3.

¹¹⁰ Σύμφωνα με τον Stone «η πρώτη "επιστημονική ιστορία" διατυπώθηκε από τον Ράνκε κατά τον 19^ο αιώνα και βασίστηκε στη μελέτη νέου υλικού. Υποτέθηκε ότι η στενή κειμενική κριτική έως τότε αφανέρωτων εγγράφων, θαμμένων στα κρατικά αρχεία θα μπορούσε μια για πάντα να επαληθεύσει τα γεγονότα της πολιτικής ιστορίας», ενώ στη συνέχεια διακρίνει τρία είδη «επιστημονικής» ιστορίας, τα οποία κυριάρχησαν στην ιστοριογραφική σκηνή από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και έπειτα και τα οποία «βασίστηκαν όχι σε νέα δεδομένα αλλά σε νέα μοντέλα ή σε καινούργιες μεθόδους : το μαρξιστικό οικονομικό μοντέλο, το γαλλικό οικολογικό/δημογραφικό μοντέλο και η αμερικάνικη "κλειομετρική" μεθοδολογία. Άλλες προσπάθειες "επιστημονικής" εξήγησης της ιστορικής αλλαγής που είχαν όμως σύντομο βίο, αποτέλεσαν κατά τον συγγραφέα ο γαλλικός στρουκτουραλισμός που παρήγαγε λαμπρές θεωρητικές εργασίες αλλά καμιά σημαντική ιστορική μελέτη, καθώς και ο Παρσονιανός λειτουργισμός. Στο ίδιο, σελ. 6-8.

αναλυτική μέθοδο πιο κατάλληλη από την αφηγηματική στην οργάνωση και παρουσίαση των δεδομένων, τα οποία θα έπρεπε όσο το δυνατόν να είναι ποσοτικά».¹¹¹

Όμως «η ποσοτικοποίηση δεν εκπλήρωσε τις υψηλές προσδοκίες τις δεκαετίας του 1960»¹¹², οδηγώντας σε κρίση το αναλυτικό μοντέλο της ιστορίας. Η κλειομετρική η οποία βασίστηκε στην επεξεργασία μέσω υπολογιστών τεράστιου όγκου δεδομένων, αποτελεί κατά τον Stone το πιο σαφές παράδειγμα αυτής της αποτυχίας. «Αμφιβολίες σε όλα τα στάδια της έρευνας...αδυναμία ελέγχου της αξιοπιστίας των τελικών πορισμάτων» και «υπεκφυγές της μεθοδολογίας οι οποίες έτειναν να υπερβούν την αξιοπιστία των δεδομένων την ίδια στιγμή που η χρησιμότητα των αποτελεσμάτων μοιάζει –μέχρι ενός σημείου- να βρίσκεται σε αντίστροφη συνάρτηση με τη μαθηματική πολυπλοκότητα της μεθοδολογίας και την πομπώδη κλίμακα συλλογής υλικού».¹¹³ Η κλειομετρική –της οποίας το όνομα προέρχεται από την ελληνική μυθολογία- μέσα από την υπερβολική πίστη και χρήση των ποσοτικών μεθόδων κατάφερε σύμφωνα με τον Stone να καταδείξει τις αδυναμίες των μεθόδων αυτών, προσφέροντας παράλληλα στέρεα επιχειρήματα στην άποψη που θέλει την «επιστημονική ιστορία» όπως θα σημειώσει ο Stone να αποτελεί «ένα μύθο».¹¹⁴

Η αποτυχία των ποσοτικών μεθόδων και η «φθίνουσα πορεία των ιδεολογικών πεποιθήσεων μεταξύ των δυτικών διανοητών»¹¹⁵, εξελίξεις που θα πρέπει να ιδωθούν στο γενικότερο πολιτισμικό κλίμα της δεκαετίας του '70 περίοδο κατά την οποία η «πίστη στην πρόοδο και στον σύγχρονο πολιτισμό δέχτηκε ισχυρούς κλυδωνισμούς»¹¹⁶, φανέρωσαν την

---

¹¹¹ Στο ίδιο, σελ. 7. Επακόλουθο της χρήσης αυτής της μεθοδολογίας όπως είδαμε ήταν η πλήρης περιθωριοποίηση των υποκειμένων στο ιστοριογραφικό έργο.

¹¹² Στο ίδιο, σελ. 12.

¹¹³ Βλ. Στο ίδιο, σελ. 11-13.

¹¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 13.

¹¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 9

¹¹⁶ Iggers, *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα*, σελ. 130. Σύμφωνα με τον Iggers «η αποδοχή ενός σύγχρονου, επεκτεινόμενου βιομηχανικού κόσμου, όπου επιστήμη και τεχνολογία οδηγούσαν στην ανάπτυξη...μπήκε υπό δοκιμασία από τη δεκαετία του 60 και μετέπειτα...εν όψει της φοβερής βιαιότητας με την οποία η τεχνολογία μεταμόρφωνε τις βιομηχανικές χώρες και επιδρούσε στα αναπτυσσόμενα έθνη». Ο Iggers πραγματεύεται διεξοδικά το ζήτημα αναφορικά με τη σχέση των εξελίξεων στο κοινωνικό τοπίο της Δύσης και των αλλαγών στην Ιστοριογραφία. Iggers, «Ο Λώρενς Στόουν και η «αναβίωση της αφήγησης», κεφ. 8, σελ. 130-135. Ο Levi από την άλλη τοποθετεί επίσης την ανάδυση της μικροϊστορίας στο πλαίσιο της «γενικής πολιτικής και πολιτισμικής συζήτησης»(Levi, "On Microhistory", σ. 93) που έλαβε χώρα τη δεκαετία του 1970 περίοδο κατά την οποία «πολλές από τις προσδοκίες και τις μυθολογίες που προηγουμένως οδηγούσαν ένα σημαντικό τμήμα της πολιτισμικής συζήτησης, συμπεριλαμβάνοντας και το χώρο της Ιστοριογραφίας, αποδεικνύονταν όχι τόσο αβάσιμες όσο ανεπαρκείς μπροστά στις απρόβλεπτες συνέπειες των πολιτικών γεγονότων και κοινωνικών πραγματικοτήτων» τα

παρακμή στην οποία είχε περιέλθει το αναλυτικό μοντέλο της ιστορίας, στρέφοντας παράλληλα αρκετούς ιστορικούς σε νέου τύπου ερωτήματα πολλά από τα οποία προηγουμένως χάνονταν από το οπτικό πεδίο των ιστορικών «λόγω της ενασχόλησης με μια συγκεκριμένη μεθοδολογία, δομική, συλλογική και στατιστική». Όλο και περισσότεροι “νέοι ιστορικοί” σύμφωνα με τον Stone θα προσπαθήσουν να ανακαλύψουν τι συνέβαινε μέσα στα κεφάλια των ανθρώπων του παρελθόντος, και πως ήταν το να ζεις στο παρελθόν, ερωτήσεις που αναπόφευκτα οδηγούσαν πίσω στην χρήση της αφήγησης»¹¹⁷, ενώ στη συνέχεια του άρθρου του ο Stone θα αναγνωρίσει ως «πρώτη αιτία της αναβίωσης της αφήγησης μεταξύ ορισμένων εκ των “νέων ιστορικών” την αντικατάσταση της κοινωνιολογίας και των οικονομικών από την ανθρωπολογία ως επιστήμη με τη μεγαλύτερη επιρροή».¹¹⁸

Με τις διατυπώσεις αυτές φαίνεται να συμπορεύεται τόσο η Davis όσο και Ginzburg. Στο άρθρο “Anthropology and History in the 1980s”¹¹⁹ η Davis θα σημειώσει πως τα ανθρωπολογικά κείμενα παρακινούν τους ιστορικούς «να εγείρουν ερωτήματα σχετικά με οικεία γεγονότα που έχουν παραμεληθεί» συχνά ως ασήμαντα¹²⁰, ή «έχουν ερμηνευτεί ως ανορθολογικά ή δεισιδαιμονικά ή ως μια αυθαίρετη κάλυψη για αληθινές και σοβαρές κοινωνικές και πολιτικές

οποία ήταν δύσκολο να «συμμορφωθούν με τα οπτιμιστικά μοντέλα που προτείνονταν από τα μεγάλα Μαρξιστικά ή λειτουργιστικά συστήματα». (Στο ίδιο, σ. 93-94)

¹¹⁷ Stone, “The Revival of Narrative”, σ. 13.

¹¹⁸ Ο Stone απαριθμεί πέντε σημεία διαφοροποίησης αυτής της κίνησης αναβίωσης της αφήγησης με την παραδοσιακή αφηγηματική ιστορία. Πρώτον το ενδιαφέρον έχει στραφεί στις ζωές, τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές των φτωχών και ταπεινών παρά στων σπουδαίων και ισχυρών. Δεύτερον, η ανάλυση παραμένει το ίδιο ουσιαστική στην μεθοδολογία τους όσο και η περιγραφή, ώστε τα βιβλία τους τείνουν να στρέφονται λίγο αδέξια από τον ένα τρόπο στον άλλο. Τρίτον, ανοίγονται σε νέες πηγές, συχνά πρακτικά ποινικών δικαστηρίων που χρησιμοποιούν διαδικασίες Ρωμαϊκού δικαίου, αφού περιέχουν επίσημα αντίγραφα των καταθέσεων των μαρτύρων που ανακρίνονται και εξετάζονται. Τέταρτον, κάτω υπό την επίδραση της σύγχρονης λογοτεχνίας και των Φροϋδικών ιδεών, επιμελώς εξερευνούν το ασυνείδητο χωρίς να μένουν προσκολλημένοι στα καθαρά δεδομένα. Και υπό την επίδραση των ανθρωπολόγων, προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν τη συμπεριφορά για να ανακαλύψουν συμβολικά νοήματα. Πέμπτον, αφηγούνται την ιστορία ενός ατόμου, μιας δίκης ή ενός δραματικού επεισοδίου, ώστε να φωτίσουν τις εσωτερικές διεργασίες κουλτούρων και κοινωνιών του παρελθόντος. Στο ίδιο, σελ. 19.

¹¹⁹ N.Z. Davis, 1981, “Anthropology and History in the 1980s. The Possibilities of the Past”, *Journal of Interdisciplinary History*, xii: 2, σ. 267-275. Για τη Davis «τα ανθρωπολογικά γραπτά έχουν τέσσερα γνωρίσματα που τα κάνουν χρήσιμα για τους ιστορικούς: στενή παρατήρηση των ζωντανών διαδικασιών κοινωνικής αλληλόδρασης· ενδιαφέροντες τρόπους ερμηνείας της συμβολικής συμπεριφοράς· προτάσεις σχετικά με το πώς τα μέρη ενός κοινωνικού συστήματος εναρμονίζονται· και υλικό από πολιτισμούς πολύ διαφορετικούς από αυτούς που οι ιστορικοί συνηθίζουν να μελετούν». Στο ίδιο σ. 267.

¹²⁰ Στο ίδιο σ. 269.

συγκρούσεις»¹²¹ ή στην καλύτερη περίπτωση, για τον Ginzburg, έχουν αντιμετωπιστεί ως «περιθωρικά αξιοπερίεργα (όπως για παράδειγμα η μαγεία και οι προλήψεις)»¹²². Η συμβολή της ανθρωπολογίας¹²³ λοιπόν «έγκειται στην ενδυνάμωση της έννοιας όχι του σταθερού παρελθόντος, αλλά της ποικιλίας της ανθρώπινης εμπειρίας»¹²⁴, ενώ την ίδια στιγμή αυτό το σύνολο των νέων ερωτημάτων που τίθενται σε ήδη γνωστές μαρτυρίες οδηγεί τους ιστορικούς πίσω στην «έρευνα για πηγές που ποτέ πριν δεν θα θεωρούνταν σχετικές».¹²⁵

Παράλληλα η επιστροφή στην αφήγηση προήλθε μέσα από την επιθυμία των ιστορικών «να καταστήσουν τα πορίσματα τους προσβάσιμα σε ένα νοήμον αλλά όχι ειδικό αναγνωστικό κοινό το οποίο επεδίωκε να μάθει τι αποκάλυπταν αυτές οι καινοτομείς νέες ερωτήσεις, μέθοδοι και υλικό, χωρίς να μπορεί να χωνέψει τους δύσπεπτους στατιστικούς πίνακες, τα στεγνά αναλυτικά επιχειρήματα και την κυριαρχούμενη από την επαγγελματική διάλεκτο, πρόζα». Ο Stone ασκεί κριτική στην εσωστρέφεια των ιστορικών -«στο φλύαρο εσωτερισμό» όπως θα σημειώσει ο Bloch-¹²⁶ οι οποίοι «βρέθηκαν να μιλούν μεταξύ τους και σε κανέναν άλλο».¹²⁷

Ο Ginzburg θα προχωρήσει τη σκέψη του Stone ένα βήμα εμπρός. Χαρακτηρίζει παράλογη «την αντίληψη ότι μόνο τα πορίσματα της παραδοσιακής ιστορίας είναι ενδιαφέροντα για ένα μη ειδικό ακροατήριο». Για τον ίδιο η έκθεση της διαδικασίας έρευνας, η μετατροπή της σε «μέρος της ιστορικής αφήγησης» αποτελεί «ένα είδος εκδημοκρατισμού», «μια μορφή ελέγχου “από τα κάτω”»¹²⁸, από το αναγνωστικό κοινό.

Σύμφωνα με τον Levi, η θέση πως «γενικά τα ζητήματα τεκμηρίωσης και απόδοσης στην ιστορία με μέσο την εξιστόρηση συμπαγών περιστατικών έχουν στενή σχέση με τις τεχνικές της έκθεσης», ανέδειξε ζητήματα επικοινωνίας με, και πρόσληψης από, τον αναγνώστη. Οι αποστάσεις της μικροϊστορίας από το θετικιστικό μοντέλο της ιστορίας και «την απολυταρχική

---

¹²¹ Στο ίδιο σ. 268.

¹²² C. Ginzburg, 1981, “The Possibilities of the Past: A Comment”, *Journal of Interdisciplinary History*, xii: 2, σελ. 277-278.

¹²³ Παράλληλα ο Ginzburg στο “the Name and the Game” χαρακτηρίζει ως ιδιαιτέρως σημαντική την παροχή από μέρους της ανθρωπολογίας στους ιστορικούς «ενός εννοιολογικού πλαισίου αναφοράς»: «της καταδίκης της εθνοκεντρικής αυταπάτης (που παραδόξως, συνέπεσε με την ενοποίηση της παγκόσμιας αγοράς) που μετέτρεψε σε ανεπίτευκτη φιλοδοξία την ιδέα μιας παγκόσμιας ιστορίας». Ginzburg and Poni, “the Name and the Game”, σ. 4.

¹²⁴ Davis, “Anthropology and History in the 1980s”, σ. 275 αλλά και Ginzburg, “The Possibilities of the Past”, σ. 277.

¹²⁵ Davis, “Anthropology and History in the 1980s”, σ. 271.

¹²⁶ Bloch, *Απολογία για την Ιστορία*, σ.107.

¹²⁷ Stone, “The Revival of Narrative”, σ. 15.

¹²⁸ Βαγγέλης Κεχριώτης και Γιάννης Παπαθεοδώρου, «Η φωνή του ιστορικού και οι φωνές των άλλων. Συνέντευξη του Carlo Ginzburg», *Μνήμων*, 20 (1998), Αθήνα, σελ. 179-191.

μορφή του λόγου των ιστορικών που παρουσιάζαν την πραγματικότητα ως αντικειμενική» είναι προφανείς, καθώς «η άποψη του ερευνητή καθίσταται ουσιαστικό τμήμα της αφήγησης» ενώ παράλληλα «ο αναγνώστης εμπλέκεται σε ένα είδος διαλόγου και συμμετέχει στην όλη διαδικασία κατασκευής του ιστορικού επιχειρήματος».¹²⁹

Στη μικροϊστορία «η ενσωμάτωση στο κύριο σώμα της αφήγησης των διαδικασιών της έρευνας, των περιορισμών των αρχείων, των τεχνικών πειθούς και των ερμηνευτικών κατασκευών» φανερώνει «την σκοπιά και το γενικό πλάνο του ιστορικού»,¹³⁰ αναδεικνύοντας παράλληλα την εμπλοκή του ιστορικού στη συγγραφή του ιστορικού έργου.¹³¹ Έτσι, για παράδειγμα ο Ginzburg καταστρώνει υποθέσεις για το Μενόκκιο και απορρίπτει ή ανασκευάζει ορισμένες, προσεγγίζοντας επίμονα, με διαδοχικές διεισδύσεις το υλικό που έχει στη διάθεσή του, σε μια προσπάθεια, «να βρει το βηματισμό του», όπως παρατήρησε ο Geertz, αλλά και να εκθέσει παράλληλα στον αναγνώστη την ίδια τη διαδικασία κατασκευής του ιστορικού επιχειρήματος.

Η Davis από την άλλη ακολουθεί παρόμοια εν πολλοίς μέθοδο. Χαρακτηριστικό ως προς τις καινοτομίες που εισάγει η μικροϊστορία είναι το γεγονός ότι, στο ξεκίνημα του βιβλίου της βρίσκουμε το εξώφυλλο και την πρώτη σελίδα της *Arrest Memorable*, της πηγής δηλαδή που χρησιμοποιεί.

Οικειοποιούμενοι σε κάποιο βαθμό πάντα τη μέθοδο της μικροϊστορίας, θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε αυτή τη διαδικασία διαδοχικών διεισδύσεων που προαναφέραμε. Μελετώντας την εκκλησιολογία του Μενόκκιο, ο Ginzburg αρχικά υποθέτει ότι ο ήρωάς του ανήκε στο κίνημα των αναβαπτιστών. Η αποδοχή όμως από μέρους του Μενόκκιο ορισμένων μυστηρίων ακυρώνει αυτήν την υπόθεση του Ginzburg. Εν συνεχεία μέσα από μια μαρτυρία του Μενόκκιο¹³², καθώς και από την εξέταση ενός πίνακα των αναγνωσμάτων του, την οποία συνθέτει ο ιστορικός¹³³, φαίνεται λογική η υπόθεση της ταύτισης του Μενόκκιο με το Λουθηρανισμό. Είναι τελικά η επίμονη μελέτη του λόγου του Μενόκκιο¹³⁴, διαδικασία η οποία

---

¹²⁹ Levi, "On Microhistory", σ. 105-106.

¹³⁰ Στο ίδιο σ. 105-106.

¹³¹ Στην ίδια συνέντευξη ο Ginzburg θα τονίσει πως αντιτίθεται απόλυτα στη σύγχυση των ορίων «ανάμεσα στον ιστορικό και την ιστορία». Κεχριώτης και Παπαθεοδώρου, «Η φωνή του ιστορικού και οι φωνές των άλλων», σ. 187.

¹³² Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 62.

¹³³ βλ. Στο ίδιο, σ. 80-82.

¹³⁴ Ένταση η οποία φαίνεται και στο λόγο του ίδιου του Ginzburg: «αφού χτυπηθήκαμε στους τοίχους αυτού του λαβυρίνθου» (στο ίδιο, σ. 87), ενώ σε επόμενο σημείο του βιβλίου του φανερώνεται η επιθετική στάση του ιστορικού απέναντι στις πηγές: «Για να κάνουμε ν' αναβλύσει ζωντανό το αίμα των βαθιών σκέψεων του Μενόκκιο» (σελ. 133), στάση που παρουσιάζει αναλογίες με αυτή του ήρωα του απέναντι στα αναγνώσματά του και την

μπορεί να συνοψισθεί στη μεταστροφή του ερωτήματος από το ποια βιβλία διάβαζε ο Μενόκκιο, στο πώς τα διάβαζε¹³⁵, που φανερώνει στον ιστορικό τον πρωτότυπο και δημιουργικό τρόπο ανάγνωσης και επεξεργασίας, τη «γρίλια που παρενέβαλε ασυναίσθητα ο Μενόκκιο ανάμεσα σ' αυτόν και την έντυπη σελίδα»¹³⁶ στην προσπάθειά του να εκφράσει όπως θα δούμε παρακάτω «το στοιχειώδη, ενστικτώδη υλισμό γενεών και γενεών χωρικών»¹³⁷. Η υπόθεση λοιπόν της στείρας αφομοίωσης ή της αναγωγής των ιδεών του Μενόκκιο στα κηρύγματα του Λούθηρου διαψεύδεται μπροστά στα μάτια του αναγνώστη ενώ τονίζονται οι δημιουργικές πτυχές της λαϊκής κουλτούρας η οποία δεν ταυτίζεται με την κουλτούρα των ελίτ αλλά συνομιλεί μαζί της γόνιμα, -αν και σε καμία περίπτωση ειρηνικά.¹³⁸

Η σχέση υψηλής και λαϊκής κουλτούρας και το ζήτημα της κατασκευής της ταυτότητας στο έργο της N. Z. Davis.

Οι ιστορικοί που ακολουθούν το μικροϊστορικό παράδειγμα θέτουν συχνά στο μικροσκόπιο της έρευνας τους περιπτώσεις κατά τις οποίες χωρικοί έρχονται αντιμέτωποι με το δικαστικό σύστημα σε μια προσπάθεια να εξερευνήσουν την κουλτούρα των υπάλληλων τάξεων καθώς και «τις πολιτισμικές ανταλλαγές μεταξύ των ταξικών στρωμάτων».¹³⁹ Με τη σειρά μου θα επιδιώξω να μιλήσω για την «κουλτούρα» της μικροϊστορίας μέσα από την αντιπαράθεση δυο σύγχρονων ιστορικών του R. Finlay και της N.Z Davis σχετικά με την ερμηνεία μιας παράδοξης δικαστικής υπόθεσης του 16^{ου} αιώνα, η οποία αν και αφορούσε χωρικούς αποτέλεσε, λόγω της μοναδικότητάς της, αντικείμενο συζήτησης μεταξύ των λόγιων κύκλων της Γαλλίας αλλά και των ιστορικών καθώς και των σκηνοθετών του 20^{ου}.

κουλτούρα των ανώτερων τάξεων. (σελ. 92 και 222 αντίστοιχα). Ο Bloch στην αναφορά του για την «βασική διδαχή της ιστορίας», την «αναζήτηση του ανθρώπου» (Bloch, *Απολογία για την Ιστορία*, σ. 113), θα παραλληλίσει τον «καλό ιστορικό» με τον «δράκο του παραμυθιού: γνωρίζει πως, όπου μυρίζει ανθρώπινο κρέας εκεί βρίσκεται το θήραμα του» (Στο ίδιο, σ. 56), εικόνα που ταιριάζει και στον Ginzburg αν και ο τελευταίος δεν αντιμετωπίζει στο έργο του τον Μενόκκιο ως θήραμα.

¹³⁵ Σε αυτό το σημείο διακρίνουμε ξεκάθαρα τη στροφή στα ποιοτικά ερωτήματα.

¹³⁶ Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια*, σ. 87.

¹³⁷ Στο ίδιο, σ. 133.

¹³⁸ Κεχριώτης και Παπαθεοδώρου, «Η φωνή του ιστορικού και οι φωνές των άλλων», σ. 185.

¹³⁹ Davis, «On the Lame», σ. 573.

Η υπόθεση αφορά μια περίπτωση πλαστοπροσωπίας. Ο Μαρτίνος Γκερ, το 1548 εγκαταλείπει την οικογένεια του και την περιουσία του για να καταταγεί στον ισπανικό στρατό. Έπειτα από πολλά χρόνια απουσίας θα εμφανιστεί στο χωριό ένας άνδρας που υποστηρίζει πως είναι ο Μαρτίνος Γκερ. Η οικογένεια του αλλά και η κοινωνία του χωριού θα τον δεχτεί. Έπειτα όμως από τρία και πλέον χρόνια ευτυχισμένου έγγαμου βίου, η σύζυγος του Μπερτράντ ντε Ρολ, θα τον καταγγείλει ως απατεώνα. Οι ανατροπές που ακολουθούν στις αίθουσες των δικαστηρίων εξηγούν γιατί αυτή η υπόθεση γνώρισε εκτός των άλλων και δύο κινηματογραφικές εκδοχές.¹⁴⁰ Το δικαστήριο με τις αντιφατικές καταθέσεις που διαθέτει, είναι έτοιμο να απαλλάξει τον κατηγορούμενο, να του αναγνωρίσει την ταυτότητα του ως Μαρτίνου Γκερ. Μέχρι τη στιγμή που στην αίθουσα θα κάνει την εμφάνιση του ένας άντρας με ξύλινο πόδι. Η άφιξη του θα ξεκαθαρίσει τα πράγματα. Είναι ο Μαρτίνος Γκερ, και όλοι οι μάρτυρες και τα στοιχεία επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό του. Ο κατηγορούμενος, Αρνώ ντυ Τιλ, βρισκόταν πια σε πολύ δυσχερή θέση.

Ο Finlay εστιάζει την κριτική του στο ότι η επανερμηνεία της ιστορίας του Μαρτίνου από την Davis είναι «ριζικά διαφορετική από την εκδοχή της ιστορίας που έχει γίνει αποδεκτή από τον 16^ο αιώνα και έπειτα». Αντιπαραθέτοντας τις δύο ερμηνείες, αυτήν του Κοράς και της Davis, ο Finlay παρουσιάζει τις διαφορές τους. Έτσι, ενώ «ο παραδοσιακός απολογισμός είναι μια αφήγηση απληστίας και απάτης, ανήθικων ταλέντων και μιας εξαπατημένης γυναίκας, μεγάλης ικανότητας στην υπηρεσία της απάτης και της κλεψιάς», το βιβλίο της Davis παρουσιάζει μια ιστορία «πιστής συνεργασίας, έρωτα και ταυτότητας, του πως ένας επινοημένος γάμος διαλύθηκε από έναν σκληρόκαρδο άντρα με ξύλινο πόδι».¹⁴¹

Η πιο έντονη διαφορά, κατά τον Finlay, βρίσκεται στη μετάθεση του κέντρου βάρους στο έργο της Davis, στην Μπερτράντ η οποία από εξαπατημένη σύζυγος, εμφανίζεται ως συνεργός του πλαστοπρόσωπου. Στη συνέχεια της κριτικής του ο Finlay ανασκευάζει το επιχείρημα πάνω στο οποίο η Davis στηρίζει τον ισχυρισμό της σχετικά με τη συνεργασία Μπερτράντ- Πανσέτ. Ισχυρισμός που κατά τον Finlay, βασίζεται στην αναγνώριση από την πλευρά της Davis «μιας αλήθειας που φαινομενικά παρέμενε κρυφή τόσο από τους χωρικούς του Αρτιγκά όσο και από τους δικαστές της Τουλούζης». Σύμφωνα λοιπόν με την Davis, η Μπερτράντ «δεν θα μπορούσε να αποτύχει να αναγνωρίσει ότι ο σεξουαλικός της σύντροφος δεν ήταν ο αληθινός της

---

¹⁴⁰ Βλ. Κώστας Γαγανάκης, «Επίμετρο». «Η επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ» ή η επιστροφή στην αφήγηση». Στο Ν. Ζ. Davis, *Η επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ*, Αθήνα, εκδόσεις Νεφέλη, 2000. Οι ταινίες που βασίζονται στο βιβλίο αναφέρονται στο ίδιο, σελ. 186, υπ. 12. *Le Retour de Martin Guerre*, σκηνοθεσία Daniel Vigne, γαλλική παραγωγή, 1982, και *Sommersby*, σκηνοθεσία John Amiel, αμερικανική παραγωγή, 1993.

¹⁴¹ Finlay, «The Refashioning of Martin Guerre», σ. 554-555.

σύζυγος»¹⁴². Το επιχείρημα όμως αυτό αντιτίθεται στο φτωχό απολογισμό της σεξουαλικής εμπειρίας της Μπερτράντ τον οποίο δίνει η ίδια η Davis. Επιπροσθέτως ο Finlay αναφέρεται και στις συνθήκες κάτω από τις οποίες λάμβανε χώρα η συνουσία στα νοικοκυριά της προβιομηχανικής Ευρώπης. Ο ειρωνικός χαρακτήρας του άρθρου του Finlay γίνεται σε αυτό το σημείο ορατός, καθώς, στο ανεξίτηλο «άγγιγμα του άντρα» -γνωμικό το οποίο παραθέτει η Davis για να στηρίξει την υπόθεσή της- αντιπαραβάλλει το «διαβόητο αντρικό σχόλιο» που κάθε γυναίκα του Αρτιγκά θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει για τον σύντροφό της: «Τη νύχτα όλες οι γάτες είναι γκρίζες».¹⁴³

Ως απάντηση η Davis παραθέτει τέσσερα στοιχεία στα οποία βασίζει την εκδοχή της συνεργασίας Μπερτράντ και Αρνώ ντυ Τιλ. Καταρχήν σε ότι αφορά το ζήτημα της σεξουαλικότητας αναφέρει πως μπορεί πράγματι τα υποκείμενα «να έχουν κάποια μακροχρόνια πρότυπα σεξουαλικής συμπεριφοράς και έκφρασης, αλλά σίγουρα υπάρχει και η σεξουαλική μάθηση».¹⁴⁴ Η μακροχρόνια απουσία του Μαρτίνου θα μπορούσε να σταθεί ως εξήγηση για τις όποιες διαφορές στη σεξουαλική τους συνεύρεση με την Μπερτράντ. Αυτό το επιχείρημα διατύπωσε και ο Κοράς για να εξηγήσει «το πώς τόσο πολλοί άνθρωποι παραγνώρισαν τον Αρνώ ως τον Μαρτίνο»: οι εμφανείς διαφορές στο σωματότυπό τους θεωρήθηκε ότι οφείλονται στο πέρασμα του χρόνου.

Για την Davis αυτή είναι μια *πιθανή* αντίδραση των ανθρώπων μπροστά στον διαφορετικό Μαρτίνο που αντίκρυζαν. Μια άλλη *πιθανή* αντίδραση είναι για την Davis, «η Μπερτράντ να “γνώριζε” παρά τα χρόνια που πέρασαν ότι δεν βρισκόταν στην αγκαλιά του αληθινού Μαρτίνου Γκερ».¹⁴⁵

Το επόμενο στοιχείο που δικαιολογεί την εκδοχή συνεργασίας Μπερτράντ και Αρνώ είναι η συμπεριφορά του τελευταίου στο Αρτιγκά. «Χαιρέταγε τους ανθρώπους με το όνομα τους και όταν εκείνοι έδειχναν να μην τον αναγνωρίζουν, αυτός τους μιλούσε για πράγματα που είχαν κάνει μαζί πριν από δέκα ή δεκαπέντε χρόνια».¹⁴⁶ Η συμπεριφορά αυτή οδήγησε τον Κοράς να υποθέσει πως ο Αρνώ «θα πρέπει να ζύπνησε ένα πνεύμα μέσω της νεκρομαντείας».¹⁴⁷ Και αν ο Finlay, σύμφωνα με την Davis, «δεν θέλει να καταφύγουμε σε μια θεωρία μαγείας, θα πρέπει να υποθέσουμε μια παρατεταμένη βοήθεια από ένα άτομο ή άτομα μέσα από την οικογένεια-τις

---

¹⁴² Στο ίδιο, σ. 558

¹⁴³ Στο ίδιο, σ. 559.

¹⁴⁴ Davis, “On the Lame”, σ. 578.

¹⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 578.

¹⁴⁶ Davis, *Η Επιστροφή*, σ. 69.

¹⁴⁷ Davis, “On the Lame”, σ. 577.

αδελφές του, τον Πιερ Γκερ που έπειτα από την αρχική του αντίδραση μιλούσε στους χωριανούς για «τον ανιψιό του», και πιο κεντρικά από την Μπερτράντ, που τον έφερε πίσω στο Αρτιγκά».¹⁴⁸

Η υπόθεση όμως της συνεργασίας των δύο γίνεται ακόμα πιο πιθανή, από τη στιγμή που ο Πιερ Γκερ θα αμφισβητήσει την ταυτότητα του άντρα που παρουσιάστηκε ως Μαρτίνος και θα τον κατηγορήσει για πλαστοπροσωπία. Παρά τις ολοένα και αυξανόμενες αποδείξεις για την απάτη¹⁴⁹ η Μπερτράντ θα υπερασπιστεί σθεναρά τον Αρνώ ως σύζυγό της. Έπειτα μάλιστα από την πρώτη του προφυλάκιση¹⁵⁰ η Μπερτράντ θα τον υποδεχτεί στοργικά στο σπίτι τους. Την επόμενη μέρα ακολούθησε η σύλληψη και η προσαγωγή του στο δικαστήριο του Ριέ έπειτα από την καταγγελία αυτή τη φορά του Πιερ Γκερ. Η ξαφνική και χωρίς να δικαιολογείται από την εμφάνιση κάποιου νέου στοιχείου αλλαγή της στάσης της Μπερτράντ η οποία μπροστά στο δικαστή του Ριέ αποφασίζει να στραφεί κατά του ανθρώπου που επί μήνες θεωρούσε σύζυγό της, δείχνει πως ο νέος Μαρτίνος ήταν για εκείνη «ένας αρκετά καλός σύζυγος που άξιζε να τον υπερασπιστεί σε αυτό το ρόλο όσο μπορούσε»¹⁵¹, όσο οι συνθήκες της το επέτρεπαν.

Η αλλαγή της στάσης της Μπερτράντ οφείλεται σύμφωνα με την Davis στον μετασχηματισμό των καταστάσεων και των νέων ισορροπιών που διαμορφώνονταν στον οικογενειακό της περίγυρο. Με τον άντρα της στη φυλακή, υπό τις απειλές της μητέρας της και του Πιερ Γκερ που εν τω μεταξύ είχαν παντρευτεί, αποκομμένη από την πλειονότητα των συγγενών της και με τον κίνδυνο μιας ενδεχόμενης κατηγορίας για «συνέργεια σε μια σοβαρή υπόθεση μοιχείας και απάτης»¹⁵² η οποία θα μπορούσε να της στοιχίσει την ίδια της τη ζωή, αποφάσισε να ενάγει τον Αρνώ.

Το τελευταίο στοιχείο που οδηγεί την ιστορική στην εκδοχή της συνεργασίας είναι οι καταθέσεις της Μπερτράντ ενώπιον των δύο δικαστηρίων. Με τις καταθέσεις της «από τη μια μεριά ικανοποιούσε τον Πιερ Γκερ και τα δικά της προσωπικά συμφέροντα υποστηρίζοντας πως είχε πέσει θύμα εξαπάτησης για πάνω από τρία χρόνια από τον Αρνώ ντυ Τιλ, παρότι όπως ο Κοράς και ο Λε Συέρ σημειώνουν, μιλούσε διστακτικά και φοβισμένα και αρνήθηκε να ορκιστεί πως δεν ήταν ο σύζυγός της».¹⁵³ Από την άλλη όλες οι λεπτομέρειες των καταθέσεων που

---

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 577. Βοήθεια που θα μπορούσε να δινόταν είτε ευθέως είτε σιωπηρά στα πλαίσια της συζυγικής οικειότητας.

¹⁴⁹ Βλ. Davis, *Η Επιστροφή*, σ. 86.

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 84. Ο Αρνώ βρέθηκε προφυλακισμένος έπειτα από μια κατηγορία εμπρησμού που του απηύθυνε ένας αριστοκράτης της περιοχής.

¹⁵¹ Davis, "On the Lame", σ. 580.

¹⁵² Στο ίδιο, σ. 581.

¹⁵³ Στο ίδιο, σ. 581. Για τον όρκο της Μπερτράντ βλ. Davis, *Η Επιστροφή*, σ. 116.

αφορούσαν την προσωπική της ζωή με το σύζυγό της επαναλαμβάνονταν από τον Αρνώ επακριβώς, σε μια στιγμή που αν η Μπερτράντ ήθελε «να τον προδώσει, το μόνο που είχε να κάνει ήταν να πει μια ιστορία την οποία αυτός δεν θα ήταν σε θέση να επαναλάβει»¹⁵⁴, ενώ παράλληλα θα μπορούσε να προσκομίσει αποδείξεις στο δικαστήριο ώστε να απορριφθεί το επιχείρημα του Αρνώ σχετικά με τις πιέσεις που άσκησε ο Πιερ Γκερ στην Μπερτράντ για να καταθέσει εναντίον του.¹⁵⁵

Τίποτε όμως από τα παραπάνω δεν συνέβη. Η Μπερτράντ «έμεινε πιστή στο κείμενο που είχαν συμφωνήσει εδώ και μήνες»¹⁵⁶ και αυτή η σύγκλιση των καταθέσεων είχε βαρύνουσα σημασία για το δικαστήριο της Τουλούζης το οποίο σύμφωνα με τον Κοράς κινούνταν προς τη λήψη μιας απόφασης θετικά διακείμενης προς τον κρατούμενο και εις βάρος των εναγόντων.¹⁵⁷ Για την Davis πάλι η σύγκλιση των ένορκων καταθέσεων αποτελεί το βασικό επιχείρημα γύρω από το οποίο συναρθρώνεται η άποψη/πιθανότητα συνεργασίας του Αρνώ ντυ Τιλ και της Μπερτράντ ντε Ρολ.¹⁵⁸

Σύμφωνα με τον Finlay η Davis «τοποθετεί την υποτιθέμενη συνεννοχή της Μπερτράντ μέσα στην εικόνα της για την αγροτική κοινωνία του 16^{ου} αιώνα» στην οποία «οι γυναίκες έχουν σημαντικούς ρόλους στην οικονομία και την οικογένεια αλλά σχετικά μικρή εξουσία και πρόσβαση στην περιουσία και πιο επισφαλής νομική προσωπικότητα από τους άντρες».¹⁵⁹ Βάση αυτής της θέασης η συμπεριφορά της Μπερτράντ αποτελεί παράδειγμα του υπολογιστικού πνεύματος που επιδείκνυαν οι γυναίκες της εποχής στην προσπάθεια τους να ελιχθούν μέσα στα κανονιστικά συστήματα που τις ήλεγχαν.¹⁶⁰ Η κριτική του Finlay επικεντρώνεται στο ότι η Davis «επιβάλλει την δική της έννοια της γυναίκας του χωριού στην Μπερτράντ, της οποίας η συμπεριφορά και ο χαρακτήρας εξετάζονται ως αν η Μπερτράντ αντιμετώπισε τον ψευδομαρτίνο με τον ίδιο υπολογιστικό, εγωιστικό τρόπο που ήταν υποθετικά χαρακτηριστικό των γυναικών του χωριού γενικά» ενώ κάνοντας αυτές τις υποθέσεις η Davis «δεν θεωρεί αναγκαίο να αιτιολογήσει τις υποθέσεις της για την υπολογιστική συμπεριφορά της Μπερτράντ».¹⁶¹

---

¹⁵⁴ Davis, *Η Επιστροφή*, σελ. 112, και Davis, "On the Lame", σελ. 582.

¹⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 582, και Davis, *Η Επιστροφή*, σ. 98

¹⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 112

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 119 και Davis, "On the Lame", σ. 581.

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 582.

¹⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 584.

¹⁶⁰ Με αυτό τον τρόπο εξηγείται και η στάση των τεσσάρων αδελφών του Μαρτίνου, οι οποίες προτιμούσαν τον ψευδομαρτίνο από το θείο τους στη διαχείριση της περιουσίας τους.

¹⁶¹ Finlay, "The Refashioning of Martin Guerre", σ. 557

Ο απολογισμός που δίνει ο Finlay για την Μπερτράντ όπως αυτή εμφανίζεται στο έργο της Davis απορρίπτεται από την Αμερικανίδα ιστορικό καθώς είναι «αποτέλεσμα απρόσεχτης αναφοράς» στο έργο της.¹⁶² Το «πορτρέτο» της Μπερτράντ στην «Επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ» δεν είναι “ηρωικό” καθώς παρουσιάζεται «να κατηγορεί τον προτιμώμενο απατεώνα-σύζυγο ώστε να ικανοποιήσει τον Πιερ Γκερ και συμβιβάζεται με τον επιστρέφοντα σύζυγο ο οποίος την είχε εγκαταλείψει».¹⁶³ Παράλληλα η Μπερτράντ δεν μπορεί να ιδωθεί ως «πρόγονος του φεμινιστικού κινήματος»¹⁶⁴ καθώς στη στάση της δεν υπάρχει κανένα «επιχείρημα για την αλλαγή της μοίρας ή της εικόνας των γυναικών της υπαίθρου με ένα θεμελιώδη τρόπο, καμία ένδειξη επιχειρημάτων σχετικά με τη γυναικεία μόρφωση ή το γυναικείο ηθικό δυναμικό, τα οποία συνδέουμε με τις πρώιμες φεμινίστριες».¹⁶⁵

Η Μπερτράντ εμφανίζεται στο έργο της Davis ως μια γυναίκα αφοσιωμένη στις αξίες του τύπου της. Η άρνηση της να χωρίσει τον Μαρτίνο, παρά τις πιέσεις που δεχόταν από την οικογένεια της, κατά τα πρώτα άγονα χρόνια του έγγαμου βίου τους είναι ενδεικτική του ενδιαφέροντός της «για την υπόληψη της ως γυναίκας» αλλά φανερώνει και «μια πεισματική ανεξαρτησία και έναν έξυπνο ρεαλισμό σχετικά με το πώς θα μπορούσε να ελιχθεί μέσα στους περιορισμούς που επέβαλλε το φύλο της».¹⁶⁶ Χαρακτηριστική ως προς το τελευταίο σημείο είναι η συμπεριφορά της κατά τη διεξαγωγή της δίκης στην Τουλούζη. Η περιγραφή του δικαστή Κοράς¹⁶⁷, ο οποίος θεωρούσε «καθήκον του καλού δικαστή να σημειώνει τις εκφράσεις των μαρτύρων»,¹⁶⁸ αποτελεί το στοιχείο πάνω στο οποίο η Davis θα στηρίξει τη δική της ερμηνεία για την Μπερτράντ. Η τελευταία θα διαχειριστεί «την εικόνα μιας αφελούς ευκολόπιστης γυναίκας, τεχνική την οποία οι γυναίκες χρησιμοποιούσαν ενώπιον των αξιωματούχων της δικαιοσύνης όποτε τις συνέφερε».¹⁶⁹ Η Davis τέλος θα υποστηρίξει πως στο έργο της τοποθετεί την Μπερτράντ «μέσα σε ένα φάσμα συνηθισμένων γυναικών της υπαίθρου, ορισμένες φορές αποδεχόμενες, άλλες φορές αντιστεκόμενες στην προσωπική τους μοίρα».¹⁷⁰

---

¹⁶² Davis, “On the Lame”, σ. 584.

¹⁶³ Στο ίδιο, σ. 587.

¹⁶⁴ Βλ. Finlay, “The Refashioning of Martin Guerre”, σ. 570.

¹⁶⁵ Davis, “On the Lame”, σ. 587.

¹⁶⁶ Davis, *Η Επιστροφή*, σ. 50.

¹⁶⁷ βλ. Στο ίδιο, σ. 111.

¹⁶⁸ Στο ίδιο, σ. 124

¹⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 102.

¹⁷⁰ Davis, “On the Lame”, σ. 587.

Στη συνέχεια η ιστορικός καταγράφει τρία σημεία στα οποία θα στηρίξει την υπόθεση κατασκευής μιας νέας ταυτότητας του Αρνώ ως Μαρτίνου. Η υπόθεση αυτή που για τον Finlay αποτελεί «αθωωτική προοπτική» μιας ιστορίας απάτης, τοποθετείται από την Davis «σε ένα ευρύτερο πεδίο καταστάσεων και κοινωνικών ομάδων». Η “απάτη” του Αρνώ δεν αποτελεί μεμονωμένη μορφή συμπεριφοράς αλλά «ακραία και ενοχλητική περίπτωση εντός ενός φάσματος προσωπικής μεταλλαγής του 16^{ου} αιώνα».¹⁷¹ Η περίπτωση των Νταγκέρε που θα μετονομαστούν σε Γκερ έπειτα από τη μετανάστευσή τους, ενώ θα προσαρμόσουν και τις συνήθειές τους στο νέο τους περιβάλλον,¹⁷² των καρναβαλιστών και των ζητιάνων που παρίσταναν τους αναξιοπαθούντες,¹⁷³ αποτελούσαν πρακτικές, μορφές συμπεριφοράς που εντοπίζονται στο ίδιο τόξο δυνατοτήτων αλλαγής ταυτότητας. Οι προαναφερθείσες περιπτώσεις καθώς και η σχετικά συχνή εμφάνιση περιπτώσεων πλαστογραφιών, ψευδών καταθέσεων αλλά και πλαστοπροσωπιών¹⁷⁴, φανερώνει για την Davis την ρευστότητα των ταυτοτήτων στην πρώιμη νεότερη Ευρώπη. Και η “απάτη” του Αρνώ τοποθετείται στα όρια αυτών των καταστάσεων λόγω της μεγάλης της χρονικής διάρκειας και των συνεπειών της, που εξέθεσαν τις κανονιστικές διατάξεις του δικαστικού συστήματος.

Η ισχύς της ταύτισης του Αρνώ με την ταυτότητα που είχε πλάσει για τον εαυτό του, ως Μαρτίνου Γκερ, αποτυπώνεται στην αντίδραση του πρώτου, όταν έκανε την εμφάνιση του στο δικαστήριο της Τουλούζης ο άντρας με το ξύλινο πόδι, ο αληθινός Μαρτίνος Γκερ. Η άρνηση του Αρνώ να αποποιηθεί τον ισχυρισμό του ότι είναι ο Μαρτίνος Γκερ ακόμα και όταν όλα είχαν χαθεί δεν θα πρέπει να ερμηνευτεί κατά την Davis μόνο ως «μια απελπισμένη προσπάθεια να σώσει τη ζωή του. Είτε ζούσε είτε πέθαινε, υπερασπιζόταν την ταυτότητα που είχε πλάσει για τον εαυτό του ενάντια σε ένα ξένο».¹⁷⁵

Ο Αρνώ πήρε στα σοβαρά το ρόλο του ως σύζυγος της Μπερτράντ. Στα τρία χρόνια που έζησε στο Αρτιγκά θα μπορούσε, αν κανείς αναλογιστεί το παρελθόν του και τη φήμη του ασώτου που είχε αποκτήσει κατά τα νεανικά του χρόνια, να καταχραστεί την περιουσία των Γκερ. Όμως ο Αρνώ έζησε ως ευπόληπτος πολίτης επιδιώκοντας και καταφέροντας μέσω του εμπορίου να βελτιώσει την οικονομική κατάσταση της νέας του οικογένειας.¹⁷⁶

---

¹⁷¹ Στο ίδιο, σ. 590.

¹⁷² Davis, *Η Επιστροφή*, σ. 34.

¹⁷³ Στο ίδιο, σ. 66.

¹⁷⁴ Στο ίδιο, σ. 127.

¹⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 123.

¹⁷⁶ Για την οικονομική δραστηριότητα του Αρνώ βλ. Στο ίδιο, σ. 80.

Ο ακόλαστος Αρνώ θα μετατραπεί σε άνθρωπο με καλή υπόληψη. Αυτός ο μετασχηματισμός αποτελεί για την Davis εκτός από σημάδι της νέας ταυτότητας που έπλασε για τον εαυτό του ο Αρνώ, ένδειξη του ενδιαφέροντος του για τον προτεσταντισμό μέσω του οποίου μάλιστα το νέο ζευγάρι θα μπορούσε να αντλήσει «μια δικαίωση της ζωής»¹⁷⁷ του, του επινοημένου τους γάμου. Η αγροτική κουλτούρα και ο «χειρισμός των λαϊκών τελετουργιών» καθώς και κοινωνικές πρακτικές όπως η διγαμία, πρόσφερε κατά την Davis στο νέο ζευγάρι τη δυνατότητα να εννοούν το γάμο σαν κάτι που ήταν αποκλειστικά δική τους υπόθεση,¹⁷⁸ παρείχε με άλλα λόγια το υπόβαθρο της δικαίωσης των επιλογών τους. Η απόφαση τους δεν θα μπορούσε να δικαιωθεί σε κανένα άλλο χώρο έξω από το πεδίο της κουλτούρας τους. Η “οικειοποίηση” όμως της νέας θρησκείας από πλευράς των δύο χωρικών άνοιξε το δρόμο για την απάλειψη των όποιων ενοχών τους βασάνιζαν. Πλέον «η ζωή που είχαν συνειδητά κατασκευάσει αποτελούσε μέρος της Θείας Πρόνοιας».¹⁷⁹ Σ’ αυτό το σημείο διακρίνουμε τη συνύφανση μεταξύ της κουλτούρας των δύο χωρικών και των νέων ιδεών. Οι νέες ιδέες (Προτεσταντισμός) «ταξινομούνται» -γιατί όχι, στη βάση του συμφέροντος ως γενικευμένης αρχής που κινεί τη δράση, όπως θα έλεγε ίσως ο M. Sahlins -, από τον πολιτισμό (κουλτούρα). Αλλά σε αυτή τη διαδικασία, ο πολιτισμός (κουλτούρα) επαναδιατάσσεται.¹⁸⁰ Για αυτό και ο Ginzburg εκτός από «αόρατο», θα χαρακτηρίσει και «εύκαμπο» το κλουβί της κουλτούρας.¹⁸¹

Το ζήτημα της θρησκευτικής δικαίωσης του επινοημένου γάμου αποτελεί βασικό σημείο κριτικής του Finlay, ο οποίος αμφισβητεί την εκδήλωση των αρχών του Προτεσταντισμού την εποχή εκείνη στην ύπαιθρο χώρα της Γαλλίας και κατά συνέπεια το ρόλο που τους αποδίδεται στο έργο της Davis.¹⁸² Η Davis περιγράφει την παρουσία του νέου δόγματος στην ευρύτερη περιοχή και στηρίζει την πιθανότητα το νέο ζευγάρι να στράφηκε στον Προτεσταντισμό στο γεγονός πως τον 17^ο αιώνα η οικογένεια Ρολ εμφανίζεται να έχει ασπαστεί το νέο δόγμα.¹⁸³ Η χρονική αυτή απόσταση, καθώς η ιστορία της Davis εκτυλίσσεται στα μέσα του 16^{ου} αιώνα ενώ τα στοιχεία για τον Προτεσταντισμό των Ρολ αφορούν τον 17^ο, θα τονιστεί από τον Finlay προς υπεράσπιση της θέσης του. Για την Davis πίσω από την άρνηση του Finlay να αποδεχθεί την θρησκευτική διάσταση αυτής της ιστορίας και την πιθανότητα το νέο ζευγάρι να

---

¹⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 75

¹⁷⁸ βλ. Στο ίδιο, σ. 74.

¹⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 78

¹⁸⁰ Sahlins, *Historical metaphors and Mythical Realities*, σ. 8.

¹⁸¹ Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 24.

¹⁸² Finlay, “The Refashioning of Martin Guerre”, σ. 563.

¹⁸³ Davis, *Η Επιστροφή*, σ. 75-78.

προσεταιρίστηκε προτεσταντικές ιδέες προβάλουν αντιλήψεις για την εικόνα των χωρικών, «ανθρώπων χαμηλής στάθμης». «Ο Finlay μπορεί να μιλήσει για την διαδοχή του Δόγη ως “υπενθύμιση της Βενετίας μέσα στο πλαίσιο ενός θεόσταλτου σχεδίου” αλλά δεν θεωρεί ότι αξίζει να στοχαστούμε στο πως ο Αρνώ και η Μπερτράντ βλέπουν τους εαυτούς τους μέσα σε ένα θεόσταλτο σχέδιο».¹⁸⁴

Η πιθανότητα ο Αρνώ να ασπάστηκε τον Προτεσταντισμό εντείνεται, δεδομένης της απολογίας του μπροστά στο ικρίωμα, στην οποία «δεν περιλάμβανε καμία καθολική διατύπωση ούτε αναφορές στους αγίους».¹⁸⁵ Παρότι η Davis αναφέρεται στο έργο της σε πιθανότητες απουσιάζει σε αυτό το σημείο η πιθανότητα καθώς η απολογία του Αρνώ καταγράφεται από δύο Προτεστάντες¹⁸⁶ να έχει παράλληλα «μεταφραστεί» στην ορθή γλώσσα του Προτεσταντισμού.

Άλλωστε η Davis έχει “πιάσει” τον Κοράς σε κάποια σημεία να «λέει και λίγο ψέματα».¹⁸⁷ Στην Arrest Memorable ο Κοράς «παρουσιάζει τον εαυτό του και ο δικαστήριο ως λιγότερο πεπεισμένους για την αθωότητα του Αρνώ απ’ όσο ήταν στην πραγματικότητα», ενώ η μνήμη του κατηγορουμένου εμφανίζεται αλάνθαστη.¹⁸⁸ Παράλληλα ο Κοράς πολλαπλασιάζει τα εγκλήματα για τα οποία καταδικάζεται ο Αρνώ σε μια προσπάθεια να δικαιολογήσει την θανατική καταδίκη που του επέβαλλε.

Τέλος για την Davis το έργο του Κοράς παρουσιάζει μια αξιοσημείωτη καινοτομία. Για πρώτη φορά χρησιμοποιείται ο όρος τραγωδία για να περιγράψει μια ιστορία στην οποία οι πρωταγωνιστές ανήκουν στα υπάλληλα στρώματα, είναι χωρικοί, άτομα χαμηλής κοινωνικής στάθμης. Και αυτό κατά την Davis οφείλεται στο ότι ο δικαστής Κοράς «ήταν ικανός να ταυτιστεί σε ένα βαθμό με το χωριάτη που ξανάπλασε τον εαυτό του»,¹⁸⁹ με το τραγικό στοιχείο να «βρίσκεται περισσότερο στο ξεσκέπασμα» του Αρνώ «παρά στην πλαστοπροσωπία του».¹⁹⁰

Η ευγλωπτία που διέθεταν, οι ενδοοικογενειακές διαφορές και των δύο που τελικά επιλύθηκαν στα δικαστήρια, καθώς και ο πιθανός Προτεσταντισμός του Αρνώ, αποτελούν σημεία στα οποία ο Κοράς θα μπορούσε να ταυτιστεί με τον χωρικό από το Σαζάς.¹⁹¹ Αλλά

---

¹⁸⁴ Davis, “On the Lame”, σ. 592.

¹⁸⁵ Davis, *Η Επιστροφή*, σ. 78.

¹⁸⁶ Για τον Προτεσταντισμό του δικαστή Κοράς καθώς και του Λε Συέρ, στο ίδιο, σ. 135-138.

¹⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 154.

¹⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 154. Σε αυτό το σημείο ο Κοράς διαψεύδεται καθώς στο κείμενο του Λε Συέρ καταγράφονται ορισμένα σφάλματα στα οποία υπέπεσε ο Αρνώ ντυ Τιλ.

¹⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 159.

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 160.

¹⁹¹ Για τα κοινά γνωρίσματα του με τον Αρνώ, τα οποία ο Κοράς πιθανώς αναγνώρισε όταν ήρθε σε επαφή μαζί του: στο ίδιο, σ. 145.

ακόμα και έπειτα από την αποκάλυψη της πλαστοπροσωπίας, ο Κοράς θα μπορούσε να παραλληλίσσει σε κάποιο βαθμό αυτήν την συμπεριφορά του Αρνώ, την προσπάθεια του να επαναπλάσει τον εαυτό του ως κάποιον άλλο, με τα επιτηδεύματα των ανθρώπων της δικής του τάξης αλλά και τα δικά του στην προσπάθειά τους να αναρριχηθούν στην κοινωνική ιεραρχία.¹⁹²

Ο Κοράς παρότι θα καταδικάσει τον Αρνώ σε θάνατο, επιστρέφει στην υπόθεση γράφοντας ένα βιβλίο με τίτλο “Arrest Memorable”, «για να δώσει στην ιστορία του, ακόμα μια ευκαιρία να ακουστεί και να συζητηθεί από τους αναγνώστες»,¹⁹³ πιθανώς ως απότοκο των αμφιβολιών τις οποίες συμμερίζονταν και ορισμένοι σύγχρονοί του,¹⁹⁴ για την αυστηρότητα της ποινής αλλά ίσως στο βάθος και τις ίδιες της ενοχής του κατηγορουμένου.

Συνοψίζοντας τη συζήτηση των δύο ιστορικών και τα ζητήματα που αναδύονται μέσα από αυτή, θα πρέπει να σταθούμε στην περίτεχνη ανάδειξη στο έργο της Davis της θέσης των μικροϊστορικών σχετικά με την αμφίδρομη επικοινωνία υψηλής και λαϊκής κουλτούρας. Τόσο ο Κοράς όσο και ο Αρνώ με την Μπερτράντ βρίσκονται περιτοιχισμένοι μέσα στις κουλτούρες τους οι οποίες όμως τους επιτρέπουν να επικοινωνούν, να επαναδιαπραγματεύονται ταυτότητες, να επανασηματοδοτούν νοήματα και αξίες και να αναστοχάζονται πάνω σε τρόπους σκέψης. Και η οπτική αυτή κινείται φανερά προς την αποκατάσταση των δύο χωρικών ως ιστορικών υποκειμένων.

Παράλληλα η Davis μέσα από αυτήν την υπόθεση πλαστοπροσωπίας επιδιώκει να εξερευνήσει «το πρόβλημα της αλήθειας και της αμφιβολίας: της δυσκολίας στον καθορισμό της αληθινής ταυτότητας τον 16^ο αιώνα και της δυσκολίας της ιστορικής αναζήτησης της αλήθειας τον 20^ο». ¹⁹⁵ Σε μια τοποθέτηση ως προς τη χρήση της αμφιβολίας ως εργαλείου γνώσης οδηγείται και ο M. Bloch. Η οπτική όμως από πλευράς του, του παρελθόντος ως κάτι που έχει ήδη συμβεί, «ήδη δεδομένου», δεν αφήνει πολλά περιθώρια σε πιθανότητες και αμφιβολίες. «Μόνο το μέλλον είναι αβέβαιο». Η μόνη περίπτωση στην οποία «ο δρόμος της ιστορικής έρευνας, όπως και τόσων άλλων επιστημών του πνεύματος, διασταυρώνεται με τη βασιλική

---

¹⁹² Στο ίδιο, σ. 146. Σύμφωνα με τα λόγια της Davis ο Κοράς «αναγνώριζε ότι πάνω στον Αρνώ ντυ Τιλ υπήρχε κάτι συναρπαστικό, κάτι πουμίλαγε στα δικά του αλληλοσυγκρουόμενα συναισθήματα και στην κατάσταση των ανθρώπων της τάξης του, και ότι ο επινοημένος γάμος του καινούργιου Μαρτίνου και της Μπερτράντ ντε Ρολ δεν είχε μόνο κάτι το βαθύτατα λανθασμένο μα και κάτι βαθύτατα σωστό». Στο ίδιο, σ. 147.

¹⁹³ Davis, “On the Lame”, σ. 592

¹⁹⁴ Davis, *Η Επιστροφή*, κεφ. 12.

¹⁹⁵ Davis, “On the Lame”, σ. 572.

λεωφόρο της θεωρίας των πιθανοτήτων», είναι αυτός της σύμπτωσης, όταν μάλιστα «ο βαθμός πιθανότητας της» μπορεί να εκτιμηθεί με κάποια ακρίβεια.¹⁹⁶

Η περίπτωση του Μαρτίνου Γκερ αποτελεί μάθημα «ταπεινότητας στην αναζήτηση της ιστορικής αλήθειας»,¹⁹⁷ ένα μάθημα που ο Finlay φαίνεται να μην είναι σε θέση να προσλάβει, καθώς ο τελευταίος σύμφωνα με την Davis «βλέπει τα πράγματα σε απλές καθαρές γραμμές· ζητά την απόλυτη αλήθεια...προβαίνει σε ηθικές κρίσεις με αυστηρούς όρους σωστού και λάθους».¹⁹⁸

Ο Finlay από την άλλη αποδίδει την πιθανότητα της ταύτισης δικαστή και Αρνώ σε μια «ψυχολογική ανάγνωση τόσο του Κοράς όσο και του κειμένου του» από πλευράς της Davis, καθώς και στις «αβάσιμες υποθέσεις σχετικά με τον Προτεσταντισμό και το πλάσιμο του εαυτού».¹⁹⁹ Ο Finlay λοιπόν αρνείται τα συμφραζόμενα στα οποία η Davis τοποθετεί την ιστορία της. Είναι η επίκληση στην «φαντασία, στην εξυπνάδα και λεπτά στην επαναδιαπραγμάτευση του εαυτού που επιτρέπει στην Davis να δει τη Μπερτράντ και τον Αρνώ ως εμπλεκόμενους στο ίδιο είδος της επιδέξιας κατασκευής της ταυτότητας που υποθετικά αντιπροσώπευε κυρίως τους δικαστικούς και πνευματικούς κύκλους»,²⁰⁰ ενώ στη συνέχεια θα σημειώσει πως η Davis επιβάλλει στο ιστορικό αρχείο «ένα μοντέρνο τρόπο θέασης των χωρικών του 16^{ου} αιώνα».²⁰¹

Για τον Finlay η ερμηνεία που προσφέρει η Davis γύρω από τη σχέση Μπερτράντ-Πανσέτ «εμπεριέχει μια περίπλοκη αιτιολόγηση και αυταπόδεικτους ισχυρισμούς». Η έννοια του *έξυπνου ρεαλισμού* προσδένει τη Μπερτράντ «σε ένα σχέδιο ιλιγγιώδους οξυδέρκειας και πολυπλοκότητας, συμπεριλαμβανομένου και του έντονου χειρισμού των συγγενών της, των δικαστών, ακόμα και του εραστή της»²⁰² ενώ και ο ρόλος που είχε να φέρει σε πέρας ο Πανσέτ δεν υπολειπόταν πολυπλοκότητας.

Η αντικατάσταση της έννοιας του *έξυπνου ρεαλισμού* από αυτήν της συζυγικής πίστης και αφοσίωσης ως ελατήριου της συμπεριφοράς της Μπερτράντ, καθιστά δυνατή την ακριβή εξήγηση όλων των πτυχών της: «της άρνησής της να πάρει διαζύγιο, την “μεγάλη της λαχτάρα να έχει τον άντρα της πίσω”, την προθυμία της να δεχτεί τις αποδείξεις ότι ο Αρνώ ήταν ο

---

¹⁹⁶ Bloch, *Απολογία για την Ιστορία*, σ. 139.

¹⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 598.

¹⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 574.

¹⁹⁹ Finlay, “The Refashioning of Martin Guerre”, σ. 566.

²⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 565.

²⁰¹ Στο ίδιο, σ. 564.

²⁰² Στο ίδιο, σ. 560

σύζυγός της, τη στάση της μαζί του ενάντια στην οικογενειακή πίεση, και τη δακρυώδη υποταγή της στον αληθινό της σύζυγο όταν κατάλαβε το λάθος της».²⁰³

Βασική λοιπόν επιδίωξη της κριτικής του Finlay αποτελεί η ανάδειξη των κενών που παρουσιάζει ο απολογισμός της Davis. Έρεισμα σε αυτό το εγχείρημα του προσφέρει η κατ' αυτόν αναντιστοιχία μεταξύ της ερμηνείας της Davis και της ερμηνείας του Κοράς ενώ μόνιμο μοτίβο της κριτικής του αποτελεί η θέση πως καθώς η ερμηνεία της Davis δεν μπορεί να βρει το παραμικρό έρεισμα στις πηγές δεν μπορεί παρά να αποτελεί μια «γνώμη ενός μοντέρνου ιστορικού που πιστεύει ότι μια ανεπιβεβαίωτη θέαση μπορεί να σταθεί ως απόδειξη».²⁰⁴

Η Davis στην απάντηση της θα υποστηρίξει πως ο ιστορικός οφείλει να τονίζει τις πολυπλοκότητες και τις αμφιβολίες, να αναζητά την πιθανή αλήθεια. Καθώς οι δικαστές κάνουν διακρίσεις ανάμεσα στους απατεώνες στον καθορισμό των ποινών, έτσι «και οι ιστορικοί πρέπει να προβαίνουν σε ακόμα μεγαλύτερες διακρίσεις εάν θέλουν να προσφέρουν δικαιολογημένους απολογισμούς».²⁰⁵ Σε μια σύγκριση μεταξύ της δουλειάς των ιστορικού και του δικαστή θα προβεί ο Ginzburg στο βιβλίο που εξέδωσε σχετικά με τη δίκη Σόφρι.²⁰⁶ Η ταύτιση των θέσεων των δύο ιστορικών δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητη. Σύμφωνα λοιπόν με τον Ginzburg «οι διαδρομές του δικαστή και του ιστορικού συμπίπτουν για ένα διάστημα, και στη συνέχεια αποκλίνουν αναπόφευκτα. Όποιος αποπειράται να συρρικνώσει τον ιστορικό σε ρόλο δικαστή υπεραπλουστεύει και καθιστά ελλιπέστερη την ιστοριογραφική γνώση».²⁰⁷ Και ο Finlay σύμφωνα με την οπτική της Davis λειτουργεί περισσότερο ως δικαστής αποστερώντας

---

²⁰³ Στο ίδιο, σ. 562. Ο Finlay στέκεται επίσης στο σημείο όπου η Davis αναφέρει πως οι δικαστές, έπειτα από την εμφάνιση του αληθινού Μαρτίνου, δεν υπέβαλλαν τον Πανσέτ σε βασανιστήρια «από φόβο μήπως κατονομάσει την Μπερτράντ ως συνεργό του την τελευταία στιγμή». Το εγχείρημα της Davis σχετικά με την προθυμία των δικαστών να αποκρύψουν τη συνενοχή της, δεν ευσταθεί αν αναλογιστούμε πως η Μπερτράντ είχε κριθεί ήδη προφυλακιστέα λόγω της υποψίας ότι είχε κατηγορήσει εσφαλμένα το σύζυγό της». Στο ίδιο, σ. 561

²⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 559

²⁰⁵ Davis, "On the Lame", σ. 588.

²⁰⁶ Αφορά την εκδίκαση της υπόθεσης της δολοφονίας του αστυνομικού διευθυντή του Μιλάνου, ενέργεια που αποδόθηκε στην ακροαριστερή οργάνωση Lotta Continua, για την οποία ο Σόφρι, προσωπικός φίλος του Ginzburg, κατηγορήθηκε ως ηθικός αυτουργός.

²⁰⁷ Ginzburg, *Ο δικαστής και ο ιστορικός*, σ. 146. Συνεχίζοντας ο Ginzburg θα προσθέσει παράλληλα πως «όποιος αποπειράται να περιορίσει το δικαστή σε ρόλο ιστορικού διαβρώνει ανεπανόρθωτα την άσκηση της δικαιοσύνης». Στην περίπτωση Σόφρι οι δικαστές «αξιώνουν να αποδείξουν, εκκινώντας από περιστατικά του ευρύτερου πλαισίου και με την απουσία κάθε εξωγενούς τεκμηρίου, πως μπορούν να επαληθευθούν καθοριστικές ανθρώπινες συμπεριφορές». Αυτό για τον Ginzburg αποτελεί ένα «σφάλμα λογικής», ολίσθημα από το επίπεδο της «καθαρής πιθανότητας σε αυτό της επιβεβαίωσης του γεγονότος». Και «σε σχέση με τα μεγάλα λάθη των ιστορικών, αυτά των δικαστών έχουν άμεσες και πιο σοβαρές συνέπειες». Στο ίδιο, σ. 146

από τους χωρικούς του 16^{ου} αιώνα αυτό που η διερεύνηση των πιθανοτήτων στην ιστοριογραφική έρευνα τους προσφέρει: την ενσάρκωσή τους ως δρώντων ιστορικών υποκειμένων.

Σμικρύνοντας την κλίμακα παρατήρησης. Το ζήτημα της αντιπροσωπευτικότητας και τα εμπόδια στην διερεύνηση του ερευνητικού αντικειμένου.

«Η μικροϊστορία ως πρακτική ουσιαστικά βασίζεται στην μείωση της κλίμακας παρατήρησης, σε μια μικροσκοπική ανάλυση και στην έντονη μελέτη του αρχεϊκού υλικού».²⁰⁸ Η πεποίθηση πως αυτή η μέθοδος έρευνας θα οδηγήσει σε μια «πιο ρεαλιστική περιγραφή της ανθρώπινης συμπεριφοράς»²⁰⁹ φωτίζει το στόχο ιστορικών όπως του Ginzburg και της Davis που ακολουθούν τη μικροσκοπική προσέγγιση. Στόχος ο οποίος δηλώνεται ρητά στον πρόλογο και την εισαγωγή αντίστοιχα, των έργων τους. Η γνώση σχετικά με τις «προσδοκίες και τα αισθήματα των χωρικών.... το πώς βίωνανε τους περιορισμούς και τις δυνατότητες της ζωής τους», η ανάδειξη του φάσματος των επιλογών τους που ως τότε είχε αποσιωπηθεί, τα «κίνητρα και οι αξίες που χάνονται στη δίνη της καθημερινότητας» κατά την Davis· η σύνθεση του «πλούσιου πίνακα των σκέψεων και των αισθημάτων», «των φαντασιώσεων και των προσδοκιών»²¹⁰ του μυλωνά από το Φρίουλι.

Βρισκόμαστε λοιπόν στο χώρο της «κουλτούρας των υπάλληλων τάξεων», της «λαϊκής κουλτούρας». Η προσπάθεια όμως της μικροϊστορίας να αγγίξει «το βυθό της προφορικής κουλτούρας» των υπάλληλων τάξεων, μέσα από το παράδειγμα μάλιστα ενός μυλωνά ή ενός πλαστοπρόσωπου προσκρούει σε μια σειρά εμποδίων. Καταρχήν η παραδοχή της κατοχής κουλτούρας από τα υπάλληλα στρώματα αποτελεί πρόσφατη εξέλιξη, δάνειο της πολιτισμικής ανθρωπολογίας το οποίο προήλθε μέσα από το πάντρεμα των τύπων συνείδησης της αποικιοκρατίας με αυτών της ταξικής καταπίεσης.²¹¹ Έχοντας υπόψιν το κείμενο του Ginzburg “The Name and the Game” θα προσθέταμε και της φυλετικής.

Η φύση των πηγών που οι ιστορικοί είχαν στη διάθεση τους αλλά και ο σε συντριπτικό βαθμό προφορικός χαρακτήρας της κουλτούρας αυτής, δυσχέραινε το εγχείρημα προσέγγισής

---

²⁰⁸ Levi, “On Microhistory”, σ. 95.

²⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 94.

²¹⁰ Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 12.

²¹¹ βλ. Στο ίδιο, σ. 13

της. Οι ιστορικοί λοιπόν, σε αντίθεση με τους ανθρωπολόγους έπρεπε να «χρησιμοποιούν κυρίως γραπτές πηγές (πέρα βέβαια από τα ενδεχόμενα αρχαιολογικά ευρήματα) οι οποίες είναι διπλά έμμεσες: πρώτον γιατί είναι γραπτές και δεύτερον γιατί συνήθως είναι γραμμένες από πρόσωπα που είχαν λίγο πολύ ξεκάθαρους δεσμούς με την κυρίαρχη κουλτούρα».²¹² Πράγματι τα «παραμορφωτικά φίλτρα» υφίστανται και στις πηγές που κινητοποιούν ο Ginzburg και η Davis. Ο πρώτος χρησιμοποιεί την γραμμένη από τον ίδιο τον ήρωα του, επιστολή προς τους δικαστές, όμως το μεγαλύτερο μέρος των πηγών του δεν έρχεται απ' ευθείας από τον Μενόκκιο αλλά διαμεσολαβείται από τους πρακτικογράφους της Ιεράς Εξέτασης. Σε ότι αφορά το έργο της Davis η πηγή στην οποία εστιάζει κυρίως, είναι γραμμένη από τον ίδιο τον δικαστή.

Φέρνοντας στο προσκήνιο περιπτώσεις κατά τις οποίες χωρικοί έρχονται αντιμέτωποι με το κανονιστικό σύστημα της δικαιοσύνης, η μικροϊστορία προσπαθεί «να ορίσει τα όρια- όσο στενά κι αν είναι- της ελευθερίας που διαθέτει ένα άτομο μέσα από τις ρωγμές και τις αντιφάσεις των κανονιστικών συστημάτων που το κυβερνούν», αναζητά με άλλα λόγια «το βαθμό και τη φύση της ελευθερίας βούλησης μέσα στη γενική δομή της ανθρώπινης κοινωνίας».²¹³ Και είναι η κουλτούρα αυτή που «προσφέρει στο άτομο έναν ορίζοντα λανθανουσών δυνατοτήτων –ένα αόρατο και εύκαμπτο κλουβί, μέσα στο πλαίσιο του οποίου μπορεί να ασκήσει την υπό όρους ελευθερία του».²¹⁴

Παράλληλα αυτές οι περιπτώσεις οροθετούν ένα χώρο αλληλεπίδρασης της «ηγεμονεύουσας» και της λαϊκής κουλτούρας εγείροντας ζητήματα σχετικά με το κατά πόσο τα κοινά τους σημεία «είναι καρπός μιας ενσυνείδητης λίγο-πολύ πολιτισμικής αφομοίωσης ή μιας λίγο-πολύ αυθόρμητης σύγκλισης- και όχι μιας ανεπίγνωστης παραμόρφωσης της πηγής, η οποία θα είχε ασφαλώς την τάση να ανάγει το άγνωστο στο γνωστό και οικείο».²¹⁵

Στο ζήτημα της αντικειμενικότητας των πηγών που ενσκήπτει, ιστορικοί όπως ο Ginzburg θεωρούν πως σε καμία πηγή δεν μπορούμε αξιωματικά να αποδίδουμε αντικειμενικότητα και ότι ακόμα και «ένα εχθρικά διατεθειμένο χρονικό» ή έστω «ένα ισχνό, σκόρπιο και λιγόλογο υλικό μπορεί κανείς να το χρησιμοποιήσει γόνιμα».²¹⁶

Η «πρόσβαση στη γνώση του παρελθόντος με μέσα ποικίλων υποθέσεων, ενδείξεων και ιχνών» προϋποθέτει «μια διαδικασία στην οποία ως σημείο εκκίνησης εκλαμβάνεται το περιστασιακό (το περιστασιακό που είναι συνήθως συγκεκριμένο και ατομικό και που θα ήταν

---

²¹² Στο ίδιο, σ. 14

²¹³ Levi, "On Microhistory", σ. 95-95.

²¹⁴ Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 24

²¹⁵ Στο ίδιο, σ. 21.

²¹⁶ Στο ίδιο, σ. 18.

απίθανο να περιγραφεί ως τυπική περίπτωση)».²¹⁷ Το ζήτημα της αντιπροσωπευτικότητας, - του πόση βαρύτητα μπορεί να έχουν γενικότερα οι ιδέες και οι δοξασίες ενός ατόμου που αποτελεί μεμονωμένο δείγμα του κοινωνικού του επιπέδου» - το οποίο αναδύεται από την ιδιαίτερη μεθοδολογία της μικροϊστορίας, βρίσκεται στον πυρήνα του ενδιαφέροντός της, καθώς μέσα από την ανασύνθεση επιμέρους προσωπικοτήτων ελλοχεύει ο κίνδυνος επιστροφής στη γεγονοτολογική ιστορία.

Ο Μενόκκιο σύμφωνα με το Ginzburg δεν μπορεί να θεωρηθεί τυπικό, «στατιστικά συχνότερο» δείγμα χωρικού του 16^{ου} αιώνα, κάτι το οποίο φανερώνει και «η σχετική του απομόνωση στο χωριό».²¹⁸ Η «ιδιαίτερη κοινωνική του θέση» αποτέλεσμά της επαγγελματικής του ιδιότητας ως μυλωνά, επέτεινε την περιθωριοποίησή του από την υπόλοιπη κοινότητα.²¹⁹

Όμως «παρ' όλη την ιδιορρυθμία τους οι απόψεις του Μενόκκιο δεν θα πρέπει να φαίνονταν στους χωρικούς του Μοντερέαλε (της κοινότητας στην οποία ανήκε) ξένες προς τη ζωή τους, τις δοξασίες τους, τα οράματά τους».²²⁰ Στη διαπίστωση αυτή καταλήγει ο Ginzburg λόγω της μεγάλης χρονικής απόστασης η οποία μεσολαβεί από τη στιγμή που ο Μενόκκιο ξεκινά τα θρησκευτικά του κηρύγματα ως την εις βάρος του καταγγελία στην Ιερά Εξέταση. Άλλωστε η καταγγελία αυτή δεν έγινε από κάποιο συγχωριανό του αλλά από τον εφημέριο του χωριού, ντον Οντόρικο Βοράι, έπειτα μάλιστα από την παρακίνηση ενός άλλου ιερέα του ντον Οπάβιο Μοντερέαλε, ο οποίος ανήκε σε οικογένεια αρχόντων της περιοχής.²²¹ Τέλος οι αποστάσεις που λαμβάνουν οι συγχωριανοί του Μενόκκιο από τα κηρύγματα του μπροστά στους ιεροεξεταστές εξηγείται εύκολα από τον φόβο που τους προκαλούσε η παρουσία των τελευταίων ενώ η άνεση με την οποία ο Μενόκκιο επανεντάσσεται μετά την επιστροφή του, έπειτα από την πρώτη δίκη, στους κανονικούς ρυθμούς ζωής του χωριού, φανερώνει πως η περιπέτεια του με την Ιερά

---

²¹⁷ Levi, "On Microhistory", σ. 106. Θέση που τη βρίσκουμε και στον Bloch ο οποίος σημειώνει ως πρωταρχικό χαρακτηριστικό της ιστορικής παρατήρησης «ότι η γνώση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων του παρελθόντος, όπως και του μεγαλύτερου μέρους αυτών του παρόντος είναι, όπως το έθεσε εύστοχα ο Francois Simiand, γνώση μέσα από ίχνη». Bloch, *Απολογία για την Ιστορία*, σ. 80.

²¹⁸ Ginzburg. *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 22-24.

²¹⁹ Για την «προαιώνια έχθρα» μεταξύ μυλωνάδων και αγροτών καθώς και τα αρνητικά στερεότυπα που ακολουθούσαν το επάγγελμα του μυλωνά, οι οποίοι θεωρούνταν κλέφτες και απατεώνες. βλ. Στο ίδιο, σ. 224. Επίσης για τη χωροθέτηση του μύλου και τη λειτουργία του ως τόπου «κυκλοφορίας ιδεών», θρησκευτικών συζητήσεων και παράνομων συγκεντρώσεων: στο ίδιο, σ. 225-226.

²²⁰ Στο ίδιο, σ. 226-227

²²¹ Για την έχθρα του Μενόκκιο με τον τοπικό κλήρο, στο ίδιο, σ. 39-40.

εξέταση δεν τον στιγμάτισε στα μάτια των συγχωριανών του.²²² Αντίθετα αρκετά προβλήματα έπειτα από την καταγγελία στην οποία προέβη, αντιμετώπισε ίδιος ο εφημέριος Βοράι τόσο από τους γιούς του Μενόκκιο όσο και από αρκετούς κατοίκους του Μοντερέαλε.²²³ Ο Μενόκκιο μάλιστα ίσως να έγινε και ένα είδος τοπικού ήρωα,²²⁴ καθώς μπορεί να μην κατάφερε να σταθεί «μπροστά στον Πάπα ή σε ένα βασιλιά», όπως ήθελε, για να διακηρύξει τις απόψεις του, κατάφερε να ακουστεί από τους Ιεροεξεταστές και μάλιστα δύο φορές.²²⁵

Παράλληλα ο Ginzburg εξετάζει και ορισμένες ακόμα περιπτώσεις χωρικών όπως του Σκόλιο, αλλά κυρίως του επίσης μυλωνά Πιγκίνο. Οι αναλογίες των απολογιών τους, οι ομοιότητες των επιδιώξεων και των οραμάτων τους, οι κοινές αντιφάσεις στις οποίες υποπίπτουν κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων τους από την Ιερά Εξέταση φανερώνουν ότι, «στην πραγματικότητα αυτοί οι δύο μυλωνάδες, που έζησαν εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά ο ένας από τον άλλο και που πέθαναν χωρίς ποτέ να γνωριστούν, μιλούσαν την ίδια γλώσσα ανάσαιναν την ίδια κουλτούρα».²²⁶

Μπορεί λοιπόν μια οριακή περίπτωση σαν τον Μενόκκιο να έχει «συμπτωματολογική αξία»²²⁷ αλλά δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε πως «έχουμε να κάνουμε με εξαιρετική περίπτωση».²²⁸ Η υπόθεση τελικά του συμπαθητικού μυλωνά από το Φρίουλι μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτική, υπό την έννοια ότι στην κατάληξη της -με την καύση του Μενόκκιο στην πυρά²²⁹- επιβεβαίωσε ένα από τα στερεότυπα της αγροτικής κοινωνίας του 16^{ου} αιώνα, σύμφωνα με το οποίο οι μυλωνάδες ήταν προορισμένοι να υποστούν τα δεινά της κόλασης.

---

²²² Ο Ginzburg παραθέτει μια σχετική μαρτυρία, -από την δεύτερη δίκη- στην οποία ο Μενόκκιο εμφανίζεται να «είναι φίλος με όλους». Στο ίδιο, σ. 39. Σ' αυτό το σημείο δέχεται κριτική από πλευράς του K. Von Greyerz, σχετικά με την «κοινωνική αρμονία» που φαίνεται να «κυριαρχεί στην κοινότητα του Μοντερέαλε». K. Von Greyerz, "The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller by Carlo Ginzburg", *Sixteenth Century Journal*, Vol. 13, No. 3. 1982, σ.116.

²²³ Andrea Del Col, "Introduction", In Del Col (ed.), *Domenico Scandella Known as Menocchio. His Trials Before the Inquisition (1583-1599)*, *Medieval and Renaissance Texts and Studies*, Tempe Arizona, 1997, σ. lix-lxxxiii.

²²⁴ Αλλά «τι είναι ήρωας» θα διερωτηθεί ο αφηγητής της ιστορίας του *Μεγάλου Λεμπόφσκι*, της ταινίας των αδελφών Κοέν, μιλώντας για τον δικό του περιθωριακό πρωταγωνιστή. Τίποτα παραπάνω από «ένας άνθρωπος που ταιριάζει στην εποχή του και στον τόπο του». *The Big Lebowski*, σκηνοθεσία Joel Coen, αμερικανική παραγωγή, 1998.

²²⁵ Ginzburg. *Το τυρί και τα σκουλήκια...*, σ. 47.

²²⁶ Στο ίδιο, σ. 233.

²²⁷ Στο ίδιο, σ. 235.

²²⁸ Στο ίδιο, σ. 214.

²²⁹ Λυπάμαι που σε αυτό το σημείο αναγκάζομαι να αποκαλύψω το αποκορύφωμα του δράματος του Μενόκκιο.

Σε ότι αφορά το ζήτημα της σχέσης λόγιας και λαϊκής κουλτούρας –το οποίο υπαινιχθήκαμε παραπάνω- η αποκρυπτογράφηση αυτής της σχέσης έχει να αντιμετωπίσει «τη συνεχιζόμενη επιβίωση μιας αριστοκρατικής αντίληψης για την κουλτούρα» στην οποία οφείλεται η διαδεδομένη άποψη της πολιτισμικής διάχυσης. Σύμφωνα με αυτήν οι ιδέες των ανώτερων τάξεων μέσα από μια πορεία μεταφοράς κατά την οποία παραμορφώνονται διαχέονται στις κατώτερες τάξεις.

Ο Ginsburg παρακάμπτει τη «στερεοτυπική ή γλυκερή εικόνα γύρω από τη λαϊκή κουλτούρα» στην οποία «αποδίδεται τότε μια παθητική συμμόρφωση στα πολιτιστικά υποπροϊόντα που τους επιδαφιλεύουν οι κυρίαρχες τάξεις (Μαντρού), τότε μια σιωπηρή πρόταση αξιών, εν μέρει τουλάχιστον αυτόνομων ως προς την κουλτούρα των κυρίαρχων τάξεων (Μπόλλεμ) και τότε μια απόλυτη εξωτερικότητα που ούτε λίγο ούτε πολύ θέτει τον εαυτό της εκείθεν ή καλύτερα εντεύθεν της κουλτούρας (Φουκώ)».²³⁰ Εκκινώντας από τις διατυπώσεις του Μπαχτίν περί «πολιτισμικής κυκλοφορίας» η μικροϊστορία επιδιώκει να προχωρήσει ένα βήμα πιο πέρα: να διασαφηνίσει «τους τρόπους και τους χρόνους» αυτών των «γόνιμων, υπόγειων και αμφίδρομων ανταλλαγών, ανάμεσα στην υψηλή και τη λαϊκή κουλτούρα».²³¹

Η λεπτομερής εικονογράφηση αυτής της σχέσης διευκολύνεται μέσα από τη διαδικασία αναγωγής στα συμφραζόμενα, ακόμη ενός κοινού χαρακτηριστικού των εργασιών των μικροϊστορικών. Κατά τον Levi η «πιο συναφής θεωρία του πλαισίου είναι η λειτουργιστική της οποίας η πιο χαρακτηριστική πτυχή είναι ίσως ότι εξηγεί την κοινωνική συμπεριφορά επικεντρώνοντας στο πλαίσιο». Αντικείμενο της ανάλυσης για το λειτουργισμό δεν αποτελούν οι αιτίες της συμπεριφοράς καθ' αυτές αλλά η «κανονικοποίηση μιας μορφής συμπεριφοράς, μέσα στο συναφές σύστημα που εξηγεί αυτή τη συμπεριφορά, τις λειτουργίες της και το πώς ενεργεί».²³²

Σύμφωνα με τον Revel, η μικροϊστορία αρνείται την ύπαρξη «ενός ενοποιημένου, ομοιογενούς πλαισίου... μέσα και σε σχέση με το οποίο τα υποκείμενα διαμορφώνουν τις επιλογές τους». «Αυτή η άρνηση μπορεί να γίνει κατανοητή με δύο συμπληρωματικούς τρόπους: ως μια υπόμνηση της πολυπλοκότητας των κοινωνικών εμπειριών και αναπαραστάσεων, οι οποίες είναι εν μέρει αλληλοσυγκρουόμενες και σε κάθε περίπτωση ασαφείς, σε σχέση με τις οποίες οι άνθρωποι κατασκευάζουν τον κόσμο και τις πράξεις τους (αυτό είναι το βασικό σημείο της κριτικής του Levi στον Geertz)· αλλά και, σε ότι αφορά την ανάλυση, ως ένα κάλεσμα για την

---

²³⁰ Στο ίδιο, σ. 21.

²³¹ Στο ίδιο, σ. 236. Σύμφωνα με τον Ginzburg αυτή η διαδικασία έπαψε κατά το δεύτερο μισό του 16^{ου} αιώνα λόγω της όξυνσης της κοινωνικής διαφοροποίησης που επήλθε έπειτα από την επανάσταση των τιμών.

²³² Levi, "On Microhistory", σ. 106.

αντιστροφή της συνηθισμένης προσέγγισης των ιστορικών η οποία έγκειται στην τοποθέτηση και ερμηνεία του κειμένου σε σχέση με ένα γενικό πλαίσιο». Αυτό που κατά τον Revel προτείνει η μικροϊστορία είναι η «αναδόμηση των πολλαπλών πλαισίων που απαιτούνται για την ταυτοποίηση και την κατανόηση των παρατηρούμενων συμπεριφορών».²³³

Η μικροϊστορία σε αντίθεση με τη λειτουργιστική πρόταση «επικεντρώνει στις αντιφάσεις των κανονιστικών συστημάτων και γι' αυτό στον κατακερματισμό και την πολλαπλότητα των θεωρήσεων που καθιστούν όλα τα συστήματα ρευστά και ανοικτά»,²³⁴ υποδεικνύοντας ότι ένα γεγονός ή μία συμπεριφορά «αποκτούν νόημα μόνο αν λάβουμε υπόψη ότι αντιστοιχούν σε κενά και αντιφάσεις, δρώντας δυναμικά μέσα σ' αυτά».²³⁵

Τα πεδία σύγκλισης της κουλτούρας αλλά και της μοίρας των ελίτ και των υπάλληλων τάξεων καταγράφονται από τον Ginzburg και τη Davis μέσα από τις αναντιστοιχίες των απαντήσεων του Μενόκκιο προς τους ιεροεξεταστές, καθώς και τις παραλείψεις και τις υπερβολές του δικαστή Κοράς. Η επιμονή, όμως, των ιστορικών στην ανάδειξη του πλαισίου μέσα στο οποίο καθίσταται δυνατός ο συγκερασμός αυτός φανερώνει τη δυναμική του.

Ο Ginzburg, λοιπόν, παρουσιάζει την πολιτική κατάσταση και τις ισορροπίες που έχουν διαμορφωθεί στην περιοχή του Φρίουλι κατά το 16^ο αιώνα, ενώ εντάσσει την περίπτωση του Μενόκκιο «στο φόντο της καταστολής και απάλειψης της λαϊκής κουλτούρας»,²³⁶ στο διμέτωπο αγώνα που εξαπέλυσε η καθολική εκκλησία «ενάντια στην παλαιά και την καινούρια υψηλή κουλτούρα, που δεν χωρούσε στα αντιμεταρρυθμιστικά σχήματα, και ενάντια στη λαϊκή κουλτούρα»²³⁷. Σύμφωνα με τον ιστορικό ήταν τα κινήματα της Μεταρρύθμισης και της Αντιμεταρρύθμισης τα οποία έφεραν στο φως – με διαφορετικά, βέβαια κίνητρα και σκοπούς – αυτό το «υπόστρωμα των αγροτικών δοξασιών» την αγροτική προφορική κουλτούρα, ενώ η Τυπογραφία έκανε δυνατή την ευρεία κυκλοφορία των βιβλίων σε χαμηλές τιμές, τα οποία με τη σειρά τους παρείχαν τα «γλωσσικά και εννοιολογικά εργαλεία», αλλά και τις «μεθόδους έκφρασης των επιχειρημάτων» με τα οποία χωρικοί όπως ο Μενόκκιο θα μπορούσαν να εκφράσουν «την σκοτεινή, άναρθρη κοσμοεικόνα», την οπτική τους για τον κόσμο.²³⁸

---

²³³ Revel, "Microanalysis ...", σ. 9.

²³⁴ Levi, "On Microhistory", σ. 107.

²³⁵ Ρ. Μπενβενίστε, 1994. « Αφήγηση και Ιστορία: Μια εισαγωγή στη συζήτηση περί αφηγηματικότητας στην ιστορία», Ρ. Μπενβενίστε και Θ. Παραδέλλης, *Αφηγηματικότητα, Ιστορία και Ανθρωπολογία*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σ. 10.

²³⁶ Ginzburg. *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 236.

²³⁷ Στο ίδιο, σ. 115

²³⁸ Στο ίδιο, σ. 128 – 129.

Η Davis πάλι, στέκεται στην οικονομική κατάσταση των αγροτικών κοινωνιών της Γαλλίας του 16^{ου} αιώνα και κυρίως στην αλληλεπικάλυψη των οικονομικών και συγγενειακών σχέσεων, στηρίζοντας σε αυτό το πλαίσιο τη δική της εκδοχή γύρω από τη συνενοχή και τη συνεργασία της Μπερτράντ και του Αρνώ ντυ Τιλ. Στη διάχυση των ιδεών του Προτεσταντισμού αποδίδεται και εδώ μεγάλη βαρύτητα καθώς οι τελευταίες παρείχαν ένα πλαίσιο θρησκευτικής νομιμότητας στον «επινοημένο» γάμο του ζευγαριού. Σε αυτήν ακριβώς την επινοητική διαδικασία, την επαναπραδιαγμάτευση του εαυτού και την «κατασκευή ταυτοτήτων», διακρίνει η Davis ένα πεδίο ταύτισης του Κοράς με τον κατηγορούμενο που εκφράζεται μέσα από τα κενά, τις παραλείψεις και τις υπερβολές της εξιστόρησης του δικαστή.

Τα παραπάνω μας οδηγούν στο τελευταίο χαρακτηριστικό της μικροϊστορίας στο οποίο θα αναφερθούμε, το ζήτημα της ορθολογικότητας. Η μικροϊστορία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην «έλλογη συνιστώσα της οπτικής των ανθρώπων που μελετά. Η ηρωίδα της Davis κατανοεί την πίεση που ασκούν επάνω της τα κανονιστικά συστήματα και ελίσσεται, επιδεικνύοντας «έξυπνο ρεαλισμό», προκειμένου να βελτιώσει την κοινωνική της θέση, ενώ παράλληλα διαχειρίζεται τις νέες ιδέες του Προτεσταντισμού. Και ο Μενόκκιο, όμως, δεν υστερεί. Ο Ginzburg τοποθετεί τη «μεταφορική πυκνότητα» του λόγου του Μενόκκιο στο συμφραζόμενο της «υλιστικής του οπτικής»,²³⁹ βάσει της οποίας οι μεταφορές κατανοούνται «αυστηρά στην κυριολεξία τους».²⁴⁰

Παράλληλα ο Μενόκκιο έχει επίγνωση των ιεραρχικών διαβαθμίσεων· «μια εικόνα στοιχειώδη και απλουστευμένη, αλλά όμως πολύ καθαρή» γύρω από το «τεράστιο παιχνίδι δυνάμεων που σιωπηρά καθόριζε την ύπαρξή του»²⁴¹, καθώς και της ταξικής στρωμάτωσης και της θέσης που κατείχε μέσα σε αυτήν. Ακόμη, κατανοούσε, σύμφωνα με τον Ginzburg την εξουσία που πήγαζε από την γραφή και την ικανότητα κατοχής και μετάδοσης της γραπτής κουλτούρας²⁴². Μπροστά στην ορθολογικότητα και την πρόσληψη της κοινωνικής διαφοροποίησης από πλευράς των ηρώων της, η μικροϊστορία δε θα μπορούσε παρά να λάβει αποστάσεις από το διαταξικό χαρακτήρα της ιστορίας των νοοτροπιών, επιτυγχάνοντας μια πιο μεθοδική και συνεπώς ακριβέστερη ανάγνωση της πολυσημίας της δράσης και της συμπεριφοράς.

---

²³⁹ Στο ίδιο, σ. 138

²⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 133

²⁴¹ Στο ίδιο, σ. 158 - 159

²⁴² ο Ginzburg παρουσιάζει τον Μενόκκιο, όμως παραδόξως αν αναλογιστούμε τον πρόλογο του βιβλίου του (σελ.18 -19), ως επίδοξο πρόδρομο της σκέψης του Foucault.

Επίλογος: προς ορισμένες διαπιστώσεις.

Σε αυτό το κείμενο επιχείρησα να περιγράψω το μικροϊστορικό παράδειγμα. Ο τίτλος που επέλεξα, πέρα από την λεπτή αυτοϋπονόμευση και την ειρωνική του χροιά, δηλώνει μια βασική προϋπόθεση που έλαβα εξαρχής υπόψη μου. Δεν ήθελα να καταστήσω τη φωνή του ιστορικού «ακόμα μια χαμένη φωνή».²⁴³

Σε ένα από τα λίγα θεωρητικά κείμενα “περί μικροϊστορίας”, ο Levi σπεύδει «να ενημερώσει τον αναγνώστη, ότι οι οδηγητικές του αρχές είναι καθαρά προσωπικές· πρόκειται περί μιας αυτοπροσωπογραφίας μάλλον παρά ενός ομαδικού πορτρέτου».²⁴⁴ Με λίγα λόγια, ο συγγραφέας αναφέρεται στην προσωπική του εκδοχή της μικροϊστορίας. Από την άλλη ο Ginzburg κάνοντας μια αναδρομή της ως τώρα διανοητικής του περιπλάνησης²⁴⁵, η οποία τον οδήγησε στην μικροϊστορία, αναφερόμενος στην παραπάνω παρατήρηση του Levi θα σημειώσει, πως αν και προσπάθησε να σκιαγραφήσει τη δική του προσωπογραφία «τα όρια της ομάδας που συμμετείχα και τα όρια του εαυτού μου φαίνεται να αλλάζουν και να είναι αβέβαια» σε τέτοιο βαθμό ώστε το “Εγώ” καταλήγει να «είναι πορώδες».²⁴⁶

Οι μικροϊστορικοί λοιπόν, επιμένουν στο ότι δεν συγκροτούν μια σχολή και δεν θα ήθελα να τους παρουσιάσω ως τέτοια. Γι’ αυτό το λόγο αποφάσισα να σταθώ κυρίως στο έργο του Ginzburg αλλά και της Davis. Μέσα όμως από την στρατηγική παρουσίασης της μικροϊστορίας, ως κριτικής προγενέστερων ιστοριογραφικών μοντέλων, -άλλωστε η μικροϊστορία εστιάζει στις ρωγμές και τις αντιφάσεις και σε μια εργασία σχετικά με την μικροϊστορία δεν θα μπορούσα να παρουσιάσω ένα “ιστοριογραφικό consensus”- επεδίωξα το τελικό αποτέλεσμα που θα προέκυπτε να μην είναι απλά η μικροϊστορία “του” Ginzburg.

Παράλληλα μέσα από αυτήν την οπτική μπορούμε να δούμε τη μικροϊστορία να εγγράφεται στο πλαίσιο μιας προσπάθειας άρσης της ασυμμετρίας που χαρακτηρίζει τη σχέση γαλλικής και ιταλικής ιστοριογραφίας. Η ιταλική ιστοριογραφία για μεγάλο χρονικό διάστημα “αντλεί” από την αντίστοιχη γαλλική δίχως να είναι σε θέση να “προσφέρει”. Οι «νέες κατευθύνσεις στην έρευνα» που έρχονται στην επιφάνεια, είναι σε θέση να επιφέρουν μια εξισορρόπηση των μεταξύ τους ανταλλαγών, που με τη σειρά της θα οδηγήσει, κατά τον Ginzburg, στην περαιτέρω ενδυνάμωση της συνεργασίας τους.²⁴⁷

²⁴³ Κεχριώτης και Παπαθεοδώρου, «Η φωνή του ιστορικού και οι φωνές των άλλων», σ. 191.

²⁴⁴ Levi, “On Microhistory”, σ. 111.

²⁴⁵ Ginzburg, “Microhistory...”, σ. 10-34

²⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 34.

²⁴⁷ Βλ. Ginzburg and Poni, The name and the game, σ. 1-10.

Βέβαια ο τρόπος με τον οποίο επέλεξα να παρουσιάσω το μικροϊστορικό παράδειγμα, δημιούργησε και ορισμένα προβλήματα. Εμμένοντας στις διαφορές, υπερτόνισα τις αποστάσεις που τηρεί η μικροϊστορία από προηγούμενα ιστοριογραφικά μοντέλα, αδικώντας σε κάποιο βαθμό τα τελευταία, παρουσιάζοντας, ιδίως για τα Annales μια εικόνα ενιαία και στατική. Για παράδειγμα, λιγότερο έκδηλη κατέστη η στάση των μικροϊστορικών απέναντι στις ποσοτικές μεθόδους έρευνας. Παρότι η μικροϊστορία συγκροτείται ως κριτική ενός ιστοριογραφικού μοντέλου που στηρίζεται κατεξοχήν σε ποσοτικές μεθόδους, οι μικροϊστορικοί αντιλαμβάνονται την αναγκαιότητα και την αρωγή αυτών των μεθόδων στην προσπάθεια κατανόησης του παρελθόντος. Παραθέτω για ακόμα μια φορά από τη δουλειά του Ginsburg, ο οποίος καταδεικνύει τη στάση των μικροϊστορικών. «Αν η περιοχή της έρευνας καθοριστεί επαρκώς, τότε ατομικές σειρές εγγράφων μπορούν να υπερβούν το χρόνο και το χώρο με ένα τρόπο που θα επιτρέπει να βρούμε το άτομο ή ομάδες ατόμων σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια»²⁴⁸. Το ζήτημα λοιπόν δεν είναι οι ποσοτικές μέθοδοι καθ' αυτές αλλά το πλαίσιο μέσα στο οποίο χρησιμοποιούνται.

Παράλληλα δεν άφησα πολύ χώρο στην κριτική, εξωραϊζοντας σε κάποιο βαθμό το μικροϊστορικό παράδειγμα. Η κριτική που προέρχεται από πλευράς Brad στοχεύει κυρίως στην ανάδειξη των περιορισμών που «πηγάζουν από τη μέθοδο της μικροϊστορίας, τις διαθέσιμες πηγές, και την περιορισμένη κλίμακα του εγχειρήματος», καθώς για παράδειγμα η εφαρμογή του μικροϊστορικού σχεδίου σε μεγαλύτερες κοινότητες, σε ένα αστικό περιβάλλον, όπου παρουσιάζονται «μεγαλύτερες ποσότητες πρωτογενούς υλικού καθώς και πιο πολύπλοκες και ποικίλες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις», μοιάζει αδύνατη.²⁴⁹ Η «μικροϊστορική ανάλυση από μόνη μπορεί να είναι ανεπαρκής και αποπροσανατολιστική». Για τον Brad είναι οι διαδοχικές εναλλαγές από τη μικρο-κλίμακα στη μακρο-κλίμακα που μπορούν να αποτελέσουν το «κλειδί» για την καλύτερη κατανόηση του παρελθόντος.²⁵⁰

Από την άλλη μια κοντινή κριτική στο έργο του Ginsburg επιχειρεί ο Cohn. Σύμφωνα με τον Cohn, ο Ginsburg παρουσιάζοντας τις ιδέες του Μενόκκιο «χαμένες στα βάθη του χρόνου και δίχως καμιά γεωγραφική ιδιαιτερότητα, αρνείται τη χρονική διάσταση της προφορικής κουλτούρας ή την πιθανότητα απότομης μεταβολής στις συνειδήσεις χωρικών και τεχνιτών». Η θεωρία του Ginsburg σχετικά με την παρουσία μιας «κοινής προφορικής αγροτικής κουλτούρας

---

²⁴⁸ Ginsburg and Poni, *The name and the game*, σ. 5

²⁴⁹ Brad, "Is Small Beautiful?", σ. 106-108.

²⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 109.

βαθιά ριζωμένης στην ευρωπαϊκή ύπαιθρο και θεμελιωδώς προχριστιανικής»²⁵¹ αλλά και οι αναλογίες μεταξύ της κοσμολογίας του ήρωα του και αυτής ινδικών φυλών όπως εμφανίζονται σε μύθους σχετικά με τη δημιουργία του κόσμου, έχουν αποτελέσει αντικείμενο ευρείας κριτικής.²⁵²

Κλείνοντας θα αναφερθώ σε μία πτυχή της μικροϊστορίας την οποία θεωρώ εξαιρετικά κρίσιμης σημασίας. Ο Revel θα σημειώσει πως αν κανείς εξετάσει «την κολοσσιαία μάζα των αποτελεσμάτων που έχει επισωρεύσει τα τελευταία τριάντα με σαράντα χρόνια» η «κλασική» κοινωνική ιστορία, θα έχει «την αίσθηση ενός déjà vu και στάσιμων κατηγοριών». Η μικροϊστορική προσέγγιση «εμπλουτίζει την κοινωνική ανάλυση εισάγοντας νέες, πιο πολύπλοκες και πιο ευέλικτες μεταβλητές».²⁵³ Από την άλλη ο Joyce απαντώντας στην επίθεση που εξαπέλυσε κατά του μεταμοντερνισμού στην Ιστοριογραφία ο Stone θα κρίνει αναγκαία την «αμφισβήτηση των κατηγοριών του κοινωνικού» διαδικασία μέσα από την οποία παρέρχονται έννοιες-σύμβολα στην κοινωνική ιστορία, όπως αυτή της κοινωνικής ολοκλήρωσης και του κοινωνικού καθορισμού.²⁵⁴

Βέβαια οι μικροϊστορικοί όπως είδαμε δεν έφτασαν στις ακραίες θέσεις των μεταμοντέρνων. Ο αναστοχασμός τους γύρω από το αντικείμενο, τα εννοιολογικά εργαλεία, την έρευνα με τα προβλήματα, τα σφάλματα και τις πιθανότητες της αλλά και την παρουσίαση του ιστοριογραφικού έργου θα ενσωματωθεί στις μελέτες τους, εκτίθεται στα μάτια του αναγνώστη ο οποίος γίνεται μέρος του “παιχνιδιού”, γνωρίζοντας τους κανόνες.

Ο Stone τέλος, θα χαρακτηρίσει αδέξιες τις εναλλαγές που συναντάμε στις δουλειές των “νέων ιστορικών” από την ανάλυση στην περιγραφή.²⁵⁵ Στην περίπτωση πάντως των μικροϊστορικών οι εναλλαγές από την έρευνα στην παρουσίαση δεν είναι καθόλου αδέξιες, αν

---

²⁵¹ Samuel Cohn. “The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller”, *Journal of Interdisciplinary History*, Vol.12, No. 3. 1982, σελ. 523-525. Βέβαια κατά τον ίδιο θα ήταν λανθασμένο να υποστηρίξουμε πως το έργο του Ιταλού ιστορικού είναι «αϊστορικό». Στο ίδιο, σ. 524.

²⁵² Για το συσχετισμό μεταξύ της κοσμογονίας του Μενόκκιο και των ινδικών μύθων βλ. Ginsburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια...* σ. 126-127. Στην κριτική αυτής της θέσης θα προβεί ο V. Valeri, σύμφωνα με τον οποίο οι μύθοι αυτοί εμφανίστηκαν στην ινδική κουλτούρα αρκετά αργότερα από ότι τους χρονολογεί ο Ginzburg, ενώ τα κοινά σημεία που μοιράζονται με τις “φαντασίες” του Μενόκκιο δεν επαρκούν για να στηριχθεί η θεωρία του. V. Valeri, “The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller by Carlo Ginzburg”, *Journal of Modern History*, 54, 1982, σελ. 139-143.

²⁵³ Revel, “Microanalysis ...”, 6.

²⁵⁴ P. Joyce, “History and Postmodernism”, *Past and Present*, 1991. σ. 204-209.

²⁵⁵ Stone, “The Revival of Narrative”, σ. 19.

αναλογιστούμε το τελικό αποτέλεσμα. Άλλωστε τελικά είναι αυτές οι εναλλαγές που δικαιολογούν το χαρακτηρισμό της μικροϊστορίας ως νεφελώματος.

Βιβλιογραφία.

- Ankersmit, F.R. 1989. «Historiography and Postmodernism», *History and Theory*, Vol. 28, No. 2, σελ. 137-153.
- Bloch, M. 1994. *Απολογία για την Ιστορία. Το επάγγελμα του ιστορικού*. Αθήνα: Εναλλακτικές Εκδόσεις
- Brad, S. Gregory. 1999. "Is Small Beautiful? Microhistory and the History of Everyday Life", *History and Theory*, Vol. 38, No. 1, σελ.100-110.
- Cohn, Samuel. "The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller", *Journal of Interdisciplinary History*, Vol.12, No. 3. 1982, σελ. 523-525.
- Davis, N. Z. 1988. "On the Lame", *The American Historical Review*, Vol.93, σελ. 572-603.
- Davis, N. Z. 2000. Η επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ. Νεφέλη, Αθήνα 2000.
- Davis, N. Z. 1981. "Anthropology and History in the 1980s. The Possibilities of the Past", *Journal of Interdisciplinary History*, xii: 2
- Dosse, F. *Η Ιστορία σε Ψίχουλα*. Πανεπιστημιακές. Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1993.
- Duby, Georges. 1995. *Η ιστορία συνεχίζεται*. Αθήνα: Ολκός/Μικρή Άρκτος.
- Duby, Georges. 1996. *Ο ιππότης, η γυναίκα και ο ιερέας: ο γάμος στη φεουδαρχική Ευρώπη*. Ηράκλειο
- Farge, Arlette. 2004. *Η Γεύση του Αρχαίου*. Αθήνα: εκδόσεις Νεφέλη.
- Finlay, Robert. 1998. "The Refashioning of Martin Guerre". *The American Historical Review*, Vol 93, No. 3, σελ. 553-571.
- Geertz, Clifford. 2003. *Η ερμηνεία των Πολιτισμών*. Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Ginsburg, Carlo and Poni, Carlo. 1979. "The name and the game: Unequal Exchange and the Historiographic Marketplace".
- Ginzburg, C. 1981. "The Possibilities of the Past: A Comment", *Journal of Interdisciplinary History*, xii: 2.
- Ginzburg, Carlo. 1990. «The inquisitor as anthropologist». Στο *Myths, Emblems, Clues*, 156-164. Λονδίνο: Hutchinson Radius.
- Ginzburg, Carlo. 1993. "Microhistory. Two or three things that I know about it." *Critical Inquiry* 20, σελ. 10-35.

- Ginzburg, Carlo. 1992. "Just one Witness", Saul Friedlander (edit.), *Probing the Limits of Representation: Nazism and the Final Solution*. Harvard University Press.
- Ginzburg, Carlo. 1994. *Το τυρί και τα σκουλήκια: Ο κόσμος ενός μυλωνά του 16ου αιώνα*. Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Greyerz, K. Von. "The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller by Carlo Ginzburg", *Sixteenth Century Journal*, Vol. 13, No. 3. 1982, σελ. 116.
- Iggers, G. 1999. *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα. Από την επιστημονική αντικειμενικότητα στην πρόκληση του μεταμοντερνισμού*. Αθήνα: εκδόσεις Νεφέλη.
- Joyce, P. "History and Postmodernism", *Past and Present*, 1991. σ. 204-209.
- Levi, Giovanni. 1991. "On Microhistory". In *New Perspectives in Historical Writing*, Peter Burke (edit), Oxford: Polity Press, σελ. 93-113.
- Kimmel, Michael S. "The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller", *Theory and Society*, Vol. 11, No. 4. 1982, σ. 555-558.
- Revel, J. 1994. "Microanalysis and the Construction of the Social." *Quaderni Storici*. 86.
- Sahlins, M. 1981. *Historical metaphors and Mythical Realities: Structure in the early History of the Sandwich Island Kingdom*. Av Άρμπορ: The University of Michigan Press.,
- Sahlins, M. 1985. *Islands of History*. Λονδίνο: The University of Chicago Press.
- Sharpe, Jim. 1991. "History from Below", in Peter Burke (ed.), *New Perspectives on Historical Writing*, Polity Press, Cambridge.
- Stone, Lawrence. 1979. "The Revival of Narrative: Reflections on a New Old History", *Past and Present* 85.
- Thompson, E. P. 1986. *The Making of the English Working Class*, Penguin, Λονδίνο.
- Valeri, V. "The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller by Carlo Ginzburg", *Journal of Modern History*, 54, 1982, σελ. 139-143.
- Γαγανάκης, Κώστας. «Εισαγωγή του μεταφραστή»: "Για μια πιο ευρύτερη, πιο ανθρώπινη ιστορία": Η συμβολή του Marc Bloch στην επαναστατικοποίηση της ιστορικής σκέψης». Στο Bloch, *Απολογία για την Ιστορία*. Εναλλακτικές εκδόσεις, 1994.
- Γαγανάκης, Κώστας. «Επίμετρο». "Η επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ" ή η επιστροφή στην αφήγηση». Στο N. Z. Davis, *Η επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ*, Αθήνα, εκδόσεις Νεφέλη, 2000.
- Διαλέτη, Α. 2000. *The Work of Carlo Ginzburg*, University of Glasgow.
- Κεχριώτης, Βαγγέλης και Παπαθεοδώρου, Γιάννης. 1998. «Η φωνή του ιστορικού και οι φωνές των άλλων. Συνέντευξη του Carlo Ginzburg», *Μνήμων*, 20, Αθήνα.

Μπενβενίστε, Ρίκα 1994. «Αφήγηση και Ιστορία: Μια εισαγωγή στη συζήτηση περί αφηγηματικότητας στην ιστορία», Ρ. Μπενβενίστε και Θ. Παραδέλλης, *Αφηγηματικότητα, Ιστορία και Ανθρωπολογία*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Μπενβενίστε, Ρ. «Πρόλογος». Στο Farge, *Η Γεύση του Αρχείου*, εκδόσεις Νεφέλη, 2004.

Παπαταξιάρχης, Ε. 1993, «Το Παρελθόν στο Παρόν: Ανθρωπολογία, ιστορία και η μελέτη της νεοελληνικής κοινωνίας.», Ε. Παπαταξιάρχης και Θ. Παραδέλλης (επιμ.), *Ανθρωπολογία και Παρελθόν : Συμβολές στην κοινωνική ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*. Αθήνα :Αλεξάνδρεια,

Παπαταξιάρχης, Ε. 1998, «Συναντήσεις στον Ειρηνικό: Δομή και Συμβάν στην ανθρωπολογική ιστορία», Δ. Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *Ανθρωπολογική Θεωρία και Εθνογραφία :Σύγχρονες τάσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Σκουτέρη, Ν. 1982. "Annales, "Past and Present, Review: τρία μαχητικά περιοδικά ιστοριογραφίας –από τη σκοπιά της ανθρωπολογίας-". Στο *Ο Πολίτης*, 52, 178-194.

Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρένα. «Εισαγωγή: Georges Duby: Οι δρόμοι του Ιστορικού». Στο J. Duby, *Η ιστορία συνεχίζεται*. Αθήνα: Ολκός/Μικρή Άρκτος. 1995.